

W Imię Allaha, Miłosiernego, Litościwego

MUSTALAH AL-HADIS

TERMINOLOGIA HADISÓW

Wprowadzenie do Nauki Klasyfikacji Hadisów

Niniejsza książeczka to tłumaczenie książki pt.: „*Introduction to the Science of Hadith Clasification*” autorstwa szejcha Suhaiba Hassan [źródło: www.ahya.org], uzupełniona o informacje zaczerpnięte ze stron www.quran.net i www.muslimancesandaluces.org
Tłumaczenie i opracowanie: Iman (cati_pl@yahoo.com)

SPIS TREŚCI:

SŁOWO WSTĘPNE	3
DEFINICJA HADISU	4
STRUKTURA HADISU	5
PROCES ZACHOWANIA HADISÓW	5
Spisywanie hadisów	5
Zapamiętywanie hadisów	6
ZNACZENIE ISNADU	7
ZMYŚLONE HADISY	7
MUSTALAH AL-HADIS	8
I. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE POCZĄTKU ISNADU	10
1. Qudsi (święty)	10
2. Marfu (wywyższony)	10
3. Mauquf (zatrzymany)	10
4. Maqtu (ucięty)	11
II. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE POŁĄCZEŃ ISNADU	12
1. Musnad (podtrzymany)	13
2. Mursal – munqati – mudal - muallaq	13
III. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE LICZBY PRZEKAZICIELI NA KAŻDYM ETAPIE ISNADU	15
1. Mutaʿatir (kolejny)	15
2. Ahad (odosobniony)	15
IV. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE SPOSOBU PRZEKAZANIA HADISU	17
1. Mudallas (ukryty) i tadlis (ukrycie)	17
2. Musalsal (o jednolitym połączeniu)	18
V. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE NATURY MATNU I ISNADU	19
1. Szazz (nieregularny) i munkar (potępiony)	19
2. Mudradż (wstawiony)	20
VI. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE UKRYTEGO DEFektu W ISNADZIE LUB TEKŚCIE HADISU	21
1. Mudtarib (wstrząśnięty)	21
2. Maqlub (odwrócony)	22
3. Malul lub muallal (wadliwy)	23
VII. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE WIARYGODNOŚCI I PAMIĘCI PRZEKAZICIELI	24
1. Sahih (autentyczny)	24
2. Hasan (dobry)	26
3. Daif (słaby)	27
4. Maudu (zmyślony)	27
WAŻNA ROZPRAWA NA TEMAT HADISU AHAD	28
AUTENTYCZNOŚĆ HADISU MURSAL	31
RIDŻAL AL-HADIS	36
KTO WYMYŚLAŁ HADISY?	36
Różnice polityczne	37
Odłamy powstałe wskutek sporów związanych z wiarą	38
Zandaqa	38
Gawędziarze	38
Pozbawieni wiedzy asceci (sufi)	39
Niektórzy zwolennicy Karramija	39
Faworyzowanie miasta, rasy lub czyjegoś imama	39
Hadisy wymyślone z powodów osobistych	40
Mądre powiedzenia przekształcone w hadisy	40
KSIĘGI HADISÓW	41
KRÓTKIE BIOGRAFIE WYBITNYCH UCZONYCH HADISU	44

SŁOWO WSTĘPNE

Wszelka chwała należy do Allaha, Pana Światów. I pokój i błogosławieństwo Allaha niech będą z Prorokiem Muhammadem, jego Rodziną i Towarzyszami.

{Zaprawdę, My posłaliśmy napomnienie (Koran) i My jesteśmy jego stróżami!} [Koran 15:9]

Obietnica, jaką Allah złożył w powyższym wersecie zostanie spełniona, a czysta religia będzie dostępna dla wszystkich tych, którzy jej szukają, do Dnia Ostatniego, o czym świadczą słowa, które Allah nakazał głosić Swemu Wysłannikowi: {Ten Koran został mi objawiony, abym ostrzegął przez niego was i tych, do których on dotrze.} [Koran 6:19]

Wypełnieniem obietnicy Allaha jest bezdyskusyjna nieskazitelność Koranu. Aczkolwiek, o czym często zapomina wielu muzułmanów, Allah obiecał nie tylko ochraniać słowa Koranu, lecz również ich wyjaśnienie i rozumienie - Sunnę - doskonały, podporządkowany wskazówce od Allaha sposób życia Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) i najlepszy przykład zastosowania Księgi Allaha. Sunna to Mądrość, której nauczał Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) wraz Księgą (Koranem), jak mówi Allah: {Posłaliśmy wam Pośtańca z was samych: on recytuje wam Nasze znaki; on was oczyszcza; on was naucza Księgi (Koranu) i Mądrości (Sunny); i on uczy was tego, czego nie wiedzieliście.} [Koran 2:151]

Allah uchronił Koran przed zatraceniem na skutek męczeńskiej śmierci tych, którzy go zapamiętali, poprowadziwszy czterech prawych kalifów i innych Towarzyszy do dokonania kompilacji wersetów Koranu w jednej księdze, jako że wcześniej były zapisywane i rozproszone na różnych kawałkach materiału oraz spamiętywane przez wielu wiernych. Allah ocalił go przed zniszczeniem z rąk jego wrogów: niewierzących, heretyków i fałszywych proroków, sprawiwszy, iż miliony wierzących zachowały go z łatwością w pamięci. Uchronił nauki Koranu poprzez tysiące ludzi wiedzy, którzy nauczyli się jego głęboko ukrytych skarbów i przekazali je masom, jak również zsyłając odnowicieli Jego religii na początku każdego stulecia.

W podobny sposób Allah zachował Sunnę, sprawiwszy, że Towarzysze i ci, którzy przyszli po nich (oby Allah był z nich wszystkich zadowolony) zapamiętali, spisali i przekazali powiedzenia Wysłannika i opisy jego drogi oraz kontynuowali błogosławieństwo praktykowania jego Sunny, jako że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) powiedział do swych Towarzyszy: „Wy słyszycie ode mnie, a inni usłyszą od was; i ludzie usłyszą od tych, którzy usłyszeli od was”.¹

Później, w obliczu niebezpieczeństwa, jakie groziło czystości wiedzy o Sunnie, Allah sprawił, że muzułmańska wspólnota wydała na świat nadzwyczajne jednostki o niewiarygodnej pamięci i zdolnościach analitycznej ekspertyzy – ludzi, którzy niestrudzenie podróżowali, zbierając setki tysięcy przekazów, odróżniając prawdziwe słowa bezcennej mądrości ich Wysłannika od tych zmyślonych przez pozbawionych skrupułów kłamców. Towarzysze i ci, którzy podążyli ich śladem - muhaddisowie (uczeni hadisu) - ciężko pracowali, aby przekazać spuściznę Wysłannika. Przywiązywali wielką wagę do przekazanych słów i spisali szczegółowe biografie tysięcy przekazicieli hadisów. Również odnowiciele islamu wznawiali praktykę błogosławionej prawdziwej Sunny - najlepszy sposób do zachowania jej nauk.

Mimo to, niestety, wciąż przypisywane są Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) rozmaite stwierdzenia, choć osoba cytująca może nie mieć pojęcia o tym, co uczeni hadisu ustalili odnośnie zmyślonych hadisów. Niedbałe cytowanie hadisów, bez sprawdzenia ich autentyczności, jest bez wątpienia ciężkim grzechem, za który karą będzie ogień piekielny, zgodnie ze słowami Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim): „Ten, kto mówi o mnie kłamstwo, znajdzie swe miejsce w ogniu piekielnym”.²

¹ „Sunan Abu Daud” (tłum. ang.), Tom 3, nr 3651; autentyczność potwierdzona przez al-Albani w „Sahih Sunan Abu Daud”, nr 3107

² „Sunan Abu Daud” (tłum. ang.), Tom 3, nr 3643. Podobny hadis został zapisany w „Sahih al-Buchari” (tłum. ang.) tom1, nr 109.

Książeczka ta ma na celu pokrótce wyjaśnić klasyfikację i proces zachowania hadisów. Hadisy są jak perły i by móc je zdobyć, trzeba głęboko nurkować, a im dogłębniej się je studiuje, tym bardziej się je docenia. Prorok Muhammad (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) objaśnił wierzącym bardzo ważne kwestie dotyczące tego życia i życia przyszedłego - w kilku prostych słowach. Wiedza ta radykalnie zmieniła życie tych, którzy zrozumieli przesłanie Wysłannika, ponieważ hadisы zawierają w sobie mądrość, która budzi śpiące umysły, ożywia martwe serca i dodaje sił słabym duszom.

Dlatego muzułmanin powinien poświęcić choć chwilę swego czasu na naukę hadisów i stać się beneficjentem suplikacji Proroka Muhammada (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który powiedział: „Oby Allah błogosławił każdego człowieka, który słyszy moje słowa, zapamiętuje je i rozumie, a potem przekazuje je tak, jak je usłyszał”.³

DEFINICJA HADISU

Słowo ‘hadis’ dosłownie oznacza: rozmowa, konwersacja; gawęda; dyskusja, dysputa; opowieść, opowiadanie, narracja; historia, historyjka, opowiadka⁴ - jak w następujących wersach Koranu:

{Niech więc przytoczą podobne do tego opowiadanie (*hadis*), jeśli mówią prawdę!} [Koran 52:34]

{Oto Prorok powierzył w tajemnicy jednej ze swoich żon pewną historię (*hadis*).} [Koran 66:3]

W terminologii islamskiej słowo hadis jest synonimem Sunny, choć powszechnie używane jest jedynie w odniesieniu do wypowiedzi Proroka Muhammada (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Hadisy zostały spisane przez Towarzyszy i zebrane w księgach hadisów.

Kiedy słowo ‘hadis’ użyte jest bez dopełnienia, zawsze oznacza ‘hadis Proroka’, aczkolwiek kiedy wspomniany jest któryś z Towarzyszy (*Suhaba*) lub Następców (*Tabiin*⁵), trzeba dodać określenie *mauquf* dla Towarzysza lub *maqtu* dla Następcy⁶. Oto przykład, jak wygląda hadis:

Musaddad powiedział nam, że Jahja przekazał mu od Szubaha, od Qatady, od Anasa, a ten od Proroka, który powiedział: „Żaden z was prawdziwie nie uwierzy dopóty, dopóki nie będzie pragnął dla swego brata tego samego, czego pragnie dla siebie”. Zebrany przez al-Buchari.

Oznacza to, że uczony hadisu, Muhammad ibn Ismail al-Buchari zapisał w swym zbiorze hadisów zwanym „*Sahih al-Buchari*” słowa: „Żaden z was prawdziwie nie uwierzy dopóty, dopóki nie będzie pragnął dla swego brata tego samego, czego pragnie dla siebie”, które usłyszał od swego nauczyciela – Musaddada, który usłyszał je od swego nauczyciela – Jahji, który został powiadomiony o nich przez swego nauczyciela Szubaha, który usłyszał je od swego nauczyciela – Qatady, ucznia Towarzyszy Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który usłyszał je zacytowane przez Towarzysza – Anasa Ibn Malik od Proroka Muhammada (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim).

³ „*Sunan Abu Daud*” (tłum. ang.), Tom 3., nr 3652 i „*Sunan at-Tirmizi*”. Autentyczność potwierdzona przez al-Albani w „*Sahih Sunan Abu Daud*”, nr 3108.

⁴ „*Słownik arabsko-polski*” J. Danecki, J. Kozłowska; przyp. tłum.

⁵ *Tabiin* – Następcy - w terminologii islamskiej odnosi się do pokolenia prawych muzułmanów, które nastąpiło po Towarzyszach Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) – *Suhaba*; drugie pokolenie muzułmanów. Natomiast następcy Następców, arab. *at-Taba at-Tabiin*, to prawe pokolenie, które przyszło po Następcach; trzecie pokolenie muzułmanów; przyp. tłum.

⁶ patrz rozdz. „*Klasyfikacja na podstawie początku isnadu*”, str. 9; przyp. tłum.

STRUKTURA HADISU

Hadis składa się z dwóch głównych części: *isnadu* i *matn*.

Isnad: *isnad* lub *sanad* to łańcuch przekazicieli (narratorów), który wprowadza do tekstu hadisu. Isnad składa się z wszystkich osób, które przekazały tekst, począwszy od ostatniego przekaziciela (który zapisał hadis w swym zbiorze), a kończąc na Proroku (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Oto isnad hadisu cytowanego wcześniej:

al-Buchari < Musaddad < Jahja < Szubah < Qatada < Anas < Prorok Muhammad (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim)

Matn: tekst hadisu lub to, co Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) rzeczywiście powiedział lub uczynił - nazywa się *matn*. W hadisie wspomnianym wcześniej *matn* to: „Żaden z was prawdziwie nie uwierzy dopóty, dopóki nie będzie pragnął dla swego brata tego samego, czego pragnie dla siebie”.

PROCES ZACHOWANIA HADISÓW

SPISYWANIE HADISÓW:

Jest wiele autentycznych przekazów zebranych przez znawców hadisów, które udowadniają, że hadisy były spisywane jeszcze za czasów Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Imam Abu Daud⁷ podaje kilka przykładów w swym zbiorze zatytułowanym „*Sunan*”:

Abdullah bin Amr powiedział: „Spisywałem wszystko, co usłyszałem od Wyśłannika Allaha. (W ten sposób) próbowałem to zapamiętać. Kurajczycy zabronili mi tego, mówiąc: „Spisujesz wszystko, co od niego usłyszysz, kiedy Wyśłannik Allaha jest istotą ludzką, mówi pod wpływem gniewu i przyjemności?” Zaprzestałem więc spisywania i wspomniałem o tym Wyśłannikowi Allaha. On wskazał palcem na swe usta i powiedział: „Pisz. Na Tego, w Którego Dłoni spoczywa moja dusza, wychodzi z nich tylko prawda (*haqq*)”.⁸

Abu Hurajra powiedział: „Kiedy Mekka została zdobyta, Święty Prorok wstał. On (Abu Hurajra) wspomniał wtedy kazanie Świętego Proroka. Pewien człowiek z Jemenu zwany Abu Szah wstał i powiedział: „Wyśłanniku Allaha! Zapisz je (kazanie) dla mnie”. Wyśłannik Allaha powiedział: „Zapiszcie je dla Abu Szaha”.⁹

Al-Łalid powiedział: „Zapytałem Abu Amra: „Co oni piszą?” On powiedział: „Kazanie, które on usłyszał tego dnia”.¹⁰

Imam al-Buchari również zapisał kilka przykładów w swym „*Sahih*”, w „*Księdze Wiedzy*” – rozdział zatytułowany „*Spisywanie Wiedzy*”. Oto niektóre z nich:

⁷ imam Abu Daud zebrał te hadisy w „*Kitab al-Ilm*” [Księga Wiedzy] w rozdziale „*Spisywanie wiedzy*”. Istnieją cztery przekazy, trzy z nich wspomniane są powyżej. Czwarty przekaz [nr 3640] ma słaby (*daiif*) isnad. Patrz „*Daif Sunan Abu Daud*”, nr 787.

⁸ „*Sunan Abu Daud*”, Tom 3., nr 3639; autentyczność potwierdzona przez szejcha al-Albani w „*Sahih Sunan Abu Daud*”, nr 3099. Zbiór hadisów Abdullaha bin Amr znany jest jako „*Sahifa Sadiqa*”.

⁹ „*Sunan Abu Daud*”, Tom 3., nr 3641; autentyczność potwierdzona przez szejcha al-Albani w „*Sahih Sunan Abu Daud*”, nr 3100.

¹⁰ „*Sunan Abu Daud*”, Tom 3., nr 3642; autentyczność potwierdzona przez szejcha al-Albani w „*Sahih Sunan Abu Daud*”, nr 3101.

Towarzysz Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), Abu Hurajra przekazał opis pewnego incydentu, kiedy to pewien Jemeńczyk przyszedł do Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) - gdy ten zwracał się do swych Towarzyszy, mówiąc o świętości Mekki - i poprosił go (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) o spisanie jego słów. Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) nakazał swym Towarzyszom spisać je dla niego.¹¹

Od Abu Qabil, który powiedział: „Byliśmy z Abdullahem ibn Amr ibn al-As i zapytano go, które miasto zostanie podbite jako pierwsze: Konstantynopol czy Rzym. Abdullah poprosił o zamknięty kufer i powiedział: „Wyjmijcie z niego książkę”. Potem powiedział: „Kiedy dokonywaliśmy zapisów w obecności Wysłannika Allaha, zapytano go: „Które miasto zostanie podbite wcześniej: Konstantynopol czy Rzym?” Wysłannik Allaha powiedział: „Miasto Herakliusza zostanie podbite pierwsze” - tzn. Konstantynopol”.¹²

Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) zaaprobował spisywanie hadisów i zachęcał do tego, mówiąc do Towarzyszy w pięciu ostatnich dniach swego życia: „Przynieście papier i każę spisać dla was oświadczenie, po którym nigdy nie zbłądzicie”.¹³

ZAPAMIĘTYWANIE HADISÓW:

Przekazał Abu Hurajra: „...trzymałem się Wysłannika Allaha, zadowolając się tym, czym udało mi się napełnić żołądek i brałem udział w tym, w czym oni (Muhadzirowie¹⁴) nie brali udziału, i zapamiętywałem to, czego oni nie zapamiętali”.¹⁵

Abu Hurajra powiedział: „Ludzie! Utrzymujecie, że Abu Hurajra przekazał wiele narracji od Wysłannika Allaha. (I tak, i tak) to z Allahem się spotkamy. Byłem biednym człowiekiem i trzymałem się Wysłannika Allaha, zadowolając się tym, czym udało mi się napełnić żołądek, a Muhadzirowie zajęci byli handlem na rynkach, a Ansarowie¹⁶ zajęci byli swymi włościami. Pewnego dnia usłyszałem, jak Wysłannik Allaha powiedział: „Kto rozciągnie swój *rida* (okrycie górnej części ciała, płaszcz) do momentu, gdy skończę moją mowę, a potem go zawinie (okryje nim ciało), nigdy nie zapomni nic z tego, co ode mnie usłyszał”. Więc rozłożyłem moje okrycie; i na Tego, Który wysłał Muhammada z prawdą, odtąd nigdy nie zapomniałem tego, co usłyszałem od niego (Proroka)”.¹⁷

Dżabir bin Abdullah przekazał: „Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) uczył nas, jak robić *isticharę*¹⁸, we wszystkich sprawach, tak jak uczył nas sur Koranu..”.¹⁹

¹¹ „*Sahih al-Buchari*”, Tom 1., nr 112.

¹² *Sahih*: Zapisany przez Ahmada (2/176), ad-Darimiego (1/126) i al-Hakima (3/422).

¹³ „*Sahih al-Buchari*”, Tom 1., nr 114.

¹⁴ muzułmanie, którzy wyemigrowali z Mekki do Medyny w 622 r.

¹⁵ „*Sahih al-Buchari*”, Tom 1., nr 118.

¹⁶ dosł. pomocnicy; muzułmańscy mieszkańcy Medyny, którzy zawarli przymierze z muzułmanami z Mekki, przyjęli ich w Medynie i pomogli im

¹⁷ „*Sahih al-Buchari*”, Tom 9., nr 452.

¹⁸ modlitwę błagalną do Allaha o wskazanie właściwego wyboru odnośnie jakiegoś czynu, przedsięwzięcia

¹⁹ „*Sahih al-Buchari*”, Tom 2., nr 263.

ZNACZENIE ISNADU

(ŁAŃCUCHA PRZEKAZICIELI HADISU)

Nawet jeśli tekst – *matn* – hadisu wydaje się logiczny i sensowny, musi posiadać autentyczny isnad wiarygodnych przekazicieli, by być zaakceptowanym. W ten sposób isnad staje się najważniejszą częścią hadisu, jako że stanowi most prowadzący do samego hadisu. Abdullah bin al-Mubarak (zm. 181 r.h.), jeden z najznakomitszych nauczycieli imama al-Buchari, powiedział: „Isnad jest częścią religii (*Din*), gdyby nie isnad, każdy mówiłby, co chciał”.²⁰

Za życia Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) i po jego śmierci, Towarzysze nawiązywali do niego bezpośrednio, cytując jego słowa. Ich Następcy poszli za ich przykładem, niektórzy cytowali Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) wspominając Towarzyszy, inni pomijali pośrednie źródło (taki hadis zwany jest *mursal*). Za czasów Następców brakującym ogniwem między nimi a Prorokiem (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) mogła być jedna osoba - tzn. Towarzysz -, lub dwie osoby – jako druga osoba starszy Następca, który usłyszał hadis od Towarzysza, a ten z kolei od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). W ten sposób zaczęła narastać potrzeba weryfikacji każdego isnadu. Imam Malik (zm. 179 r.h.) powiedział: „Pierwszą osobą, która zaczęła używać isnadu był Ibn Szihab az-Zuhri (zm. 124 r.h.)”.²¹

Potrzeba weryfikacji hadisów rosła wraz z pojawianiem się wśród muzułmanów różnych sekt, które wymyślały hadisy w celu podtrzymania ich dewiacyjnych poglądów i heretyckich filozofii (później takie hadisy sklasyfikowano jako *maudu* – zmyślane).

Ibn Sirin (zm. 110), Następca powiedział: „Nie pytano o isnad. Lecz gdy nastąpił czas *fitny* (niezgody, zamieszek, wojny domowej), mówiono: „Powiedz, jak nazywa się twój człowiek (tzn. ten, od którego przekazujesz narrację – przyp. tłum.)”. W ten sposób przekazy od *Ahl as-Sunna* (ludzi trzymających się Sunny) były akceptowane, a te od *Ahl al-Bida* (podążających za innowacją) odrzucane”.²²

ZMYŚLONE HADISY

Za czasów Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) nie zdarzały się przypadki wymyślenia hadisów, ponieważ muzułmanie dobrze rozumieli konsekwencje kłamstwa o Proroku (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Towarzysze Proroka bardzo poważnie traktowali jego wypowiedzi i żaden hipokryta nie ośmieliłby się przypisać Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) tego, czego on nie powiedział. Nawet gdyby ktoś o nim skłamał, nie przeżyłby wystarczająco długo, jak sugerują następujące wydarzenia:

Ibn Adi przekazał od Burajdy b. Hussaib al-Aslami, że w epoce przed islamem pewien mężczyzna chciał poślubić kobietę z plemienia Bani Lajs, zamieszkującego miłą od Medyny. Lecz plemię nie zgodziło się na to. Za jakiś czas odwiedził ich ubrany w piękną szatę. Powiedział do nich: „Prorok dał mi tę szatę i uprawnił mnie, bym rozsądzał między wami we wszystkich sprawach dotyczących pieniędzy i duszy”. Potem podszedł do kobiety, którą chciał poślubić. Ludzie plemienia posłali jednego z nich do Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który natychmiast odpowiedział: „Wróg Allaha skłamał”. Potem Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) mianował jednego mężczyznę i poinstruował go: „Jeśli znajdziesz go

²⁰ przekazał imam Muslim we wstępie do „*Sahih*” - patrz „*Sahih al-Muslim*” [wyd. M.F. Abdul Baqi. 5 Tomów, Kair 1374/1955], 1:15; „*Sahih al-Muslim bi Szarh an-Na'ali*” [18 tomów. w 6, Kair, 1349], 1:87.

²¹ Ibn Abi Hatim ar-Razi, „*Al-Dżarh tal-Tadil*” [8 tomów, Hyderabad, 1360-1373], 1:20.

²² „*Sahih al-Muslim bi Szarh an-Na'ali*” (Wprowadzenie), Rozdział: „*Isnad jest częścią religii (Din)*”; [Maktaba Nazaar Mustafa al-Baaz – Rijad, wyd. pierwsze], str. 257

żywym, zabij go; i spal, jeśli znajdziesz go martwym”. Kiedy mężczyzna dotarł na miejsce, zobaczył, że ów człowiek zmarł od ugryzienia węża. Zatem spalił go.²³

Strzeżcie się muzułmanie! Strzeżcie! Jeśli taki był wyrok Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) dla tego, który kłamie o nim w sprawach tego świata, jakież los spotka tego, który wymyśla kłamstwa o Proroku (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) w sprawach religii?!

Jak wspomnieliśmy wcześniej przy omawianiu znaczenia isnadu, *fitna*²⁴, jaka zapanowała po śmierci kalifa Usmana (oby Allah był z niego zadowolony) i poprowadziła do konfliktu za kalifatu Alego (oby Allah był z niego zadowolony), to okres, na który przypada największa ilość zmyślonych hadisów. Wśród muzułmanów zagościły hadisy wymyślane na korzyść Alego i jego rodziny oraz potępiające Mualliję i jego popleczników - i odwrotnie. Nie trzeba wspominać, że znawcy hadisów byli bardzo zmartwieni tą sytuacją. *Fitna* okazała się być punktem zwrotnym, w którym zaczęto pytać o isnad, jak potwierdza wypowiedź Ibn Sirina.

Jaki cel przyświecał pytaniu o isnad? Isnad składa się z imion przekazicieli. W momencie ujawnienia imienia przekaziciela, możliwym stało się zbadanie jego prawdomówności i faktu, czy rzeczywiście usłyszał hadis od osoby, od której twierdził, że go przekazywał. Krytycyzm tego typu stał się później znany jako *Ilm al-Dżarh la-Tadil* – nauka dyskredytacji i stwierdzania wiarygodności przekazicieli²⁵.

Ponieważ pewna liczba fałszywych (zmyślonych) przekazów przeniknęła do literatury hadisów, nauka hadisu znana jako *Mustalah*²⁶ lub *Ilm Usul al-Hadis* zrobiła wielki postępek w rozróżnianiu przekazów prawdziwych od fałszywych. Znawcy hadisów traktowali każdy przekaz jako odrębny przypadek, poddając zarówno jego isnad, jak i matn rozległej weryfikacji zgodnie z zasadami ustalonymi w tej dziedzinie. W ten sposób powstały oddzielne zbiory hadisów autentycznych i fałszywych (zmyślonych).²⁷

MUSTALAH AL-HADIS

TERMINOLOGIA HADISÓW

Wraz z upływem czasu coraz więcej przekazicieli wchodziło w skład isnadu; sytuacja ta wymagała surowej dyscypliny przy akceptowaniu hadisów. Zasady regulujące tę dyscyplinę znane są jako *Mustalah al-Hadis* (Terminologia Hadisów).

Pośród wczesnych muhaddisów – znawców, uczonych hadisów - zasady i kryteria, jakie przyświecały ich studiom nad hadisami były bardzo drobiazgowo, aczkolwiek terminologia, jakiej używali była różna; zaczęto systematycznie spisywać stosowane przez nich zasady, lecz były one rozrzucone po różnych ksiązkach, np. w „*Ar-Risala*” asz-Szafiiego (zm. 204), „*Wprowadzenie do Sahih Muslim*”, „*Dżami*” at-Tirmiziego (zm. 279). Wiele kryteriów wczesnych muhaddisów, np. al-Buchariego, zostało wydedukowanych przez późniejszych uczonych poprzez skrupulatne badania przekazicieli i isnadów, które ci (wcześni uczeni) przyjęli lub odrzucili.

Jednym z pierwszych dzieł, które miało na celu ogólne zebranie zasad klasyfikacji, używając standardowej (tzn. powszechnie akceptowanej) terminologii, była praca al-Ramahurmuziego (zm. 360 r.h.). Kolejnym

²³ Sujuti, „*Tahzib al-Ichałas min Akazib al-Qussas*”, [Bejrut, 1972], str. 32-33.

²⁴ poróżnienie, właśnie, do jakich doszło między muzułmanami w tym okresie; przyp. tłum.

²⁵ *al-Dżarh la Tadil* – nauka dyskredytacji i stwierdzania wiarygodności - to islamska nauka ustalania, czyje przekazy i świadectwa mogą być przyjęte, a czyje nie. Ci, którzy zaliczeni są do kategorii *dżarh*, to ci, którzy są krytykowani i zdyskredytowani, jak słabi przekazicieli, kłamcy itp. Natomiast ci, którzy zaliczani są do kategorii *tadil* to ci, których uczeni islamscy pochwalili i uznali za rzetelnych w mowie i wiarygodnych w przekazie. Przep. tłum.

²⁶ dosł. *mustalah* oznacza: fachowy termin, nazwa;

²⁷ więcej w rozdziale: „*Kto wymyślił hadisy?*” na str. 32; przyp. tłum.

dziełem o wielkim wkładzie było „*Marifa Ulum al-Hadis*” al-Hakima (zm. 405 r.h.), które objęło pięćdziesiąt klasyfikacji hadisów, lecz pominięto pewne kwestie. Abu Nuaim al-Isbahani (zm. 430 r.h.) uzupełnił niektóre brakujące części tego dzieła. Potem przysła „*Al-Kifaja fi Ilm al-Ritaja*” autorstwa al-Chatiba al-Baghdadi (zm. 463 r.h.), kolejne dzieło o sposobach nauczania i studiowania hadisów. Wielu późniejszych uczonych miało ogromny dług wdzięczności wobec pracy al-Chatiba.

Po pracach m.in. Qadiego Ijad al-Jahsubi (zm. 544 r.h.) i Abu Hafsa al-Majandzi (zm. 580 r.h.) przyszło dzieło, które mimo swych skromnych rozmiarów było tak obszerne i wszechstronne w znakomitym sposobie potraktowania tematu, że stało się standardową pozycją dla tysiąca uczonych i studentów hadisów przez wiele wieków aż po dziś dzień. Była to księga: „*Ulum al-Hadis*” autorstwa Abu Amra Usmana Ibn al-Salah (zm. 643 r.h.), powszechnie znana jako „*Muqaddima Ibn al-Salah*”, zebrana w czasach, kiedy nauczał w *Dur ul-Hadis* (Domach Hadisu) kilku syryjskich miast. Niektóre spośród licznych późniejszych dzieł opartych na „*Muqaddima Ibn al-Salah*” to:

- streszczenie „*Muqaddima*” – „*Al-Irszad*” imama al-Na’ali (zm. 676), którą streścił później w swym „*Taqrib*”. Sujuti (zm. 911) opracował cenny komentarz tego ostatniego zatytułowany „*Tadrib ar-Rafi*”.
- „*Ichtisar Ulum al-Hadis*” Ibn Kasira (zm. 774), „*Al-Chulasa*” al-Tibiego (zm. 743), „*Al-Minal*” Badruddina b. Dzamaa (zm. 733), „*Al-Muqni*” Ibn Mulaqqina (zm. 802) i „*Mahasin al-Istilah*” al-Balqiniego (zm. 805) – wszystkie te księgi to streszczenia „*Muqaddima*”.
- „*Al-Nukat*” al-Zarkasiego (zm. 794), „*Al-Taqqid ʿal-Idah*” al-Iraqiego (zm. 806) i „*Al-Nukat*” Ibn Hadzara al-Asqalani (zm. 852) – kolejne komentarze do tez postawionych przez Ibn al-Salaha.
- „*Alfijjah al-Hadis*” al-Iraqiego – „*Muqaddima*” przepisana w postaci długiego wiersza, który stał się podmiotem wielu komentarzy, włącznie z dwoma (jednym długim i drugim krótkim) samego autora; „*Fath al-Mughis*” Sacha’iego (zm. 903), „*Qatar al-Durar*” as-Sujutiego i „*Fath al-Baqi*” szejcha Zakarija al-Ansari (zm. 928).

Inne ważne rozprawy na temat klasyfikacji hadisów to:

- „*Al-Iqtirah*” autorstwa Ibn Daqiq al-Id (zm. 702).
- „*Tanqih al-Anzar*” Muhammada b. Ibrahim al-Łazir (zm. 840), przedmiot komentarza al-Amir al-Sanani (zm. 1182).
- „*Nuchbah al-Fikr*” Ibn Hadzara al-Asqalani, skomentowany również przez samego autora, przez jego syna Muhammada, przez Alego al-Qari (zm. 1014), Abdur-Rauf al-Muna’i (zm. 1031) i Muhammada b. Abdul-Hadi al-Sindi (zm. 1138). Pośród tych, którzy nadali temu dziełu formę poetycką znajdują się al-Tufi (zm. 893) i al-Amir al-Sanani.
- „*Alfijjah al-Hadis*” as-Sujutiego, najrozleglejsze poetyckie dzieło w tej dziedzinie.
- „*Al-Manzumah*” al-Baiquniego, rozpowszechniona przez m.in. al-Zurqaniego (zm. 1122) i Na’aba Siddiq Hasan Chan (zm. 1307).
- „*Qala'id al-Tahdis*” Dzamaladdina al-Qasimi (zm. 1332).
- „*Taudzih al-Nazar*” Tahira al-Dżazairi (zm. 1338), streszczenie „*Marifa*” al-Hakima.

Dzieła z dziedziny *Mustalah* rozprawiają o licznych typach hadisów zależnie od ich statusu. Można zatem poczynić ogólne klasyfikacje, a każda z nich omówiona jest w kolejnych sekcjach. Rozdział ten służy jako wprowadzenie do nauki hadisu i pozwala czytelnikowi osiąść ogólną perspektywę w tej dziedzinie.

I. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE POCZĄTKU ISNADU

Są to hadisy:

1. **Qudsi** (święty) – objawienie od Allaha (Wysławionego, Wywyższonego) przekazane słowami Proroka.
2. **Marfu** (wywyższony) – jego isnad sięga Towarzysza Proroka.
3. **Mauquf** (zatrzymany) – isnad sięga Następcy.
4. **Maqtu** (ucięty) – isnad sięga następcy Następców.

1. QUDSI (święty)

Hadisy *qudsi* to wypowiedzi Proroka Muhammada (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) tak, jak zostały mu objawione (*Laħi*) przez Wszechmocnego Allaha. Hadisy *qudsi* (lub święte hadisy) są tak nazywane, ponieważ w odróżnieniu od większości hadisów, które są hadisami proroczymi, ich źródło (isnad) wywodzi się nie od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), ale od Wszechmocnego Allaha. Wśród licznych definicji świętych hadisów, opracowanych przez wczesnych uczonych, znajdujemy wypowiedź autorstwa as-Sajjida asz-Szarif al-Dżurdżani (zm. 816 r.h.) w jego słowniku „*At-Tarifāt*”: „Święty hadis pochodzi, jeśli chodzi o znaczenie, od Allaha Wszechmocnego. Jeśli chodzi o sformułowanie - jest ono autorstwa Wysłannika Allaha. Są to rzeczy, które Allah Wszechmocny zakomunikował Swemu Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) poprzez objawienia lub we śnie, a on, pokój będzie z nim, przekazał to własnymi słowami. Koran plasuje się wyżej od hadisów *qudsi*, albowiem został objawiony w określonej formie (znaczenie i forma pochodzą od Allaha)”.²⁸

2. MARFU (wywyższony)

Jest to przekaz od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), w którym przekaziciel (Towarzysz, Następca, etc.) użył stwierdzenia: „Wysłannik Allaha powiedział:..”. Na przykład, struktura pierwszego hadisu w „*Sahih al-Buchari*”:

Al-Buchari < al-Humajdi Abdullah bin az-Zubajr < Sufjan < Jahja b. Said al-Ansari < Muhammad b. Ibrahim al-Tajmi < Alqama b. Łaqqas al-Lajsi, który powiedział: „Słyszałem, jak Umar bin al-Chattab powiedział, stojąc na minbarze: „Słyszałem, jak Wysłannik Allaha powiedział: „Nagroda za czyny zależy od intencji...””.

Jak widać, isnad sięga Towarzysza Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), w tym przypadku Umara bin al-Chattab.

3. MAUQUF (zatrzymany)

To przekaz jedynie od Towarzysza, tzn. jest to jego własne stwierdzenie. Na przykład al-Buchari zapisał w swym „*Sahih*”, w „*Kitab al-Faraid*” [Księga Praw Spadkowych], że Abu Bakr, Ibn Abbas i Ibn al-Zubajr powiedzieli: „Dziadek jest (traktowany) jak ojciec”.

Należy zwrócić uwagę, że pewne wyrażenie użyte przez Towarzysza sprawiają, że hadis uważany jest za *marfu*, mimo iż pozornie jest *mauquf*; przykłady takich wyrażen to:

- „Nakazano nam...”

²⁸ opis hadisu *qudsi* ze wstępu książki zatytułowanej „*Czterdzieści Hadisów Qudsi*” opublikowanej przez Revival of Islamic Heritage Society, Islamic Translation Centre, P.O.Box 38130, Aldahieh, Kuwejt; przyp. tłum.

- „Zakazano nam...”
- „Zwykliśmy byli...”
- „Zwykliśmy mówić/robić.... podczas gdy Wyśłannik Allaha przebywał wśród nas”.
- „Nie mieliśmy nic przeciwko/nie przeszkadzało nam to i to..”.
- „Sunną jest...”.
- „Zostało objawione w następujących okolicznościach...” mówiąc o wersetach Koranu.

Isnad sięga Następcy.

4. MAQTU (ucięty)

To przekaz od Następcy, na przykład, imam Muslim zapisał we wstępie do „*Sahih*” słowa Ibn Sirina: „Ta wiedza (tzn. hadis) to religia, więc uważajcie, od kogo bierzecie waszą religię”. Isnad sięga następcy Następcy.

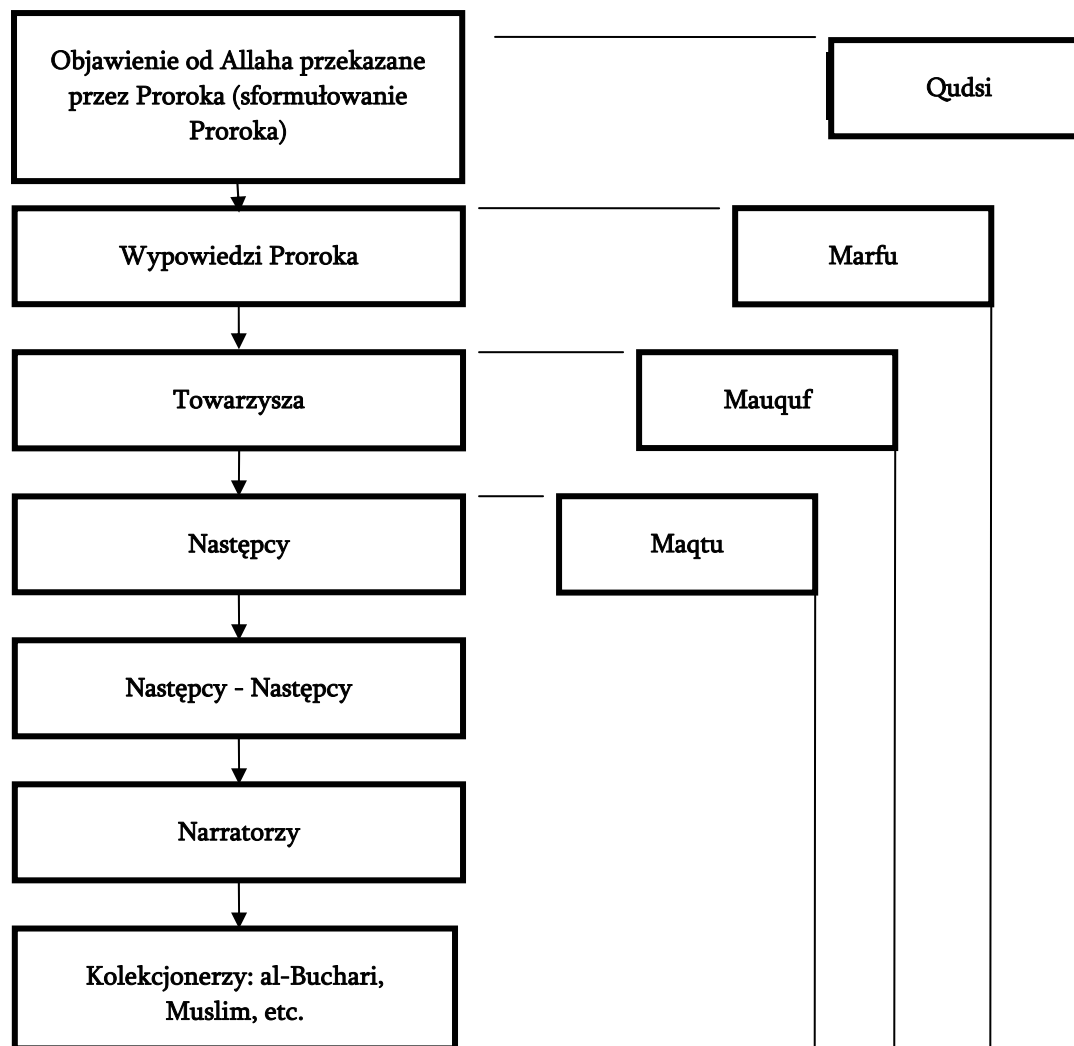
Autentyzm każdego z tych trzech typów hadisów zależy od innych czynników, takich jak wiarygodność jego przekazicieli, natura połączeń między nimi, itd. Aczkolwiek powyższa klasyfikacja jest niezmiernie użyteczna, ponieważ za jej pomocą można natychmiast odróżnić wypowiedzi Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) od wypowiedzi Towarzyszy lub Następców; jest niezwykle pomocna w debacie na temat kwestii fiqhu²⁹.

„*Al-Muḥḥata*” imama Malika, jedna z pierwszych kolekcji hadisów, zawiera wykaz wspomnianych typów hadisów, jak również hadisów *mursal* (które zostaną omówione później). Wg Abu Bakra al-Aḥari (zm. 375) „*Al-Muḥḥata*” zawiera:

- 600 hadisów *marfu*,
- 613 hadisów *mauquf*,
- 285 hadisów *maqtu*,
- 228 hadisów *mursal*,
- w sumie 1726 hadisów.³⁰

²⁹ fiqh - prawoznawstwo islamskie; nauka prawa; ogół wiadomości, wiedza o prawie; przyp. tłum.

³⁰ Muhammad Adib Salih, „*Lamahat fi Usul al-Hadis*”, [wydanie drugie, al-Maktaba al-Islami, Bejrut, 1389], str. 143.

II. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE POŁĄCZEŃ ISNADU

W zależności od tego, czy połączenia isnadu są przerwane, czy nieprzerwane. Są to:

1. *Musnad* (podtrzymany)
2. *Muttasil* (nieprzerwany)
3. *Munqati* (przerwany)
4. *Muallaq* (zawieszony)
5. *Mudal* (kłopotliwy)
6. *Mursal* (ponaglony)

1. MUSNAD (podtrzymany)

Al-Hakim zdefiniował hadis *musnad* jako: „Hadis, którego przekaziciel przekazuje narrację od swego nauczyciela, od którego wiadomo, że zasłyszał hadisy w wieku odpowiednim do nauki i podobnie po kolei każdy nauczyciel, aż isnad dosięgnie dobrze znanego Towarzysza, który z kolei przekazał od Proroka”.³¹

W ten sposób zwykły hadis *muttasil* (tzn. taki, którego isnad jest nieprzerwany) zostaje wykluczony, jeśli zatrzymuje się na Towarzyszu lub Następcy (nie będąc przekazem od Proroka), tak samo jak wykluczony jest hadis *marfu*, jeśli jego isnad jest naruszony.

Al-Hakim w następujący sposób określił hadis *musnad*: „Przekazaliśmy od Abu Amra Usmana b. Ahmad al-Simmak al-Baghdadi < al-Hasana b. Mukarram < Usmana b. Amr < Junusa < al-Zuhriego < Abdullaha b. Kab b. Malik < od jego ojca, który poprosił w meczecie Ibn Abi Hadrada o spłatę długu, który ten był mu winien. Podczas dyskusji podnieśli głosy, aż Wysłannik Allaha usłyszał ich, podniósł zasłonę swego mieszkania i powiedział: „Kobie! Odpisz część długu”. – mając na myśli umorzenie pewnej jego części. Ten zgodził się i męzczyzna spłacił dług.

Potem al-Hakim czyni następującą obserwację: „Teraz fakt, że ja usłyszałem od syna al-Simmaka – Abu Amra - jest dobrze znany, jak również, że syn al-Simmaka usłyszał od al-Hasana b. Mukarrama; połączenie al-Hasana z Usmanem b. Amr i połączenie tego ostatniego z Junusem - są dobrze znane. Junus zawsze wspomniany jest wraz z az-Zuhrim, a ten z synem Kaba b. Malik - Abdullahem, którego połączenie z ojcem (Kabem b. Malik) i fakt, że był on Towarzyszem Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) są udowodnione”.³²

Termin *musnad* jest również używany do określenia zbiorów hadisów, które podają hadisy każdego z Towarzyszy oddzielnie. Pośród wczesnych kolekcjonerów takich „*Musnad*” byli: Jahja b. Abdul-Hamid al-Himmani (zm. 228 r.h.) z Kufy i Musaddad b. Musarhad (zm. 228 r.h.) z Basry. Najobszerniejszym istniejącym zbiorem hadisów Towarzyszy uporządkowanym w ten sposób jest zbiór imama Ahmada b. Hanbal (zm. 241 r.h.), który zawiera około trzydziestu tysięcy hadisów. Inne obszernie dzieło przypisuje się słynnemu andaluzyjskiemu uczonemu specjalizującemu się w hadisach - Baqiemu b. Machlad al-Qurtubi (zm. 276 r.h.), dziś niestety niemożliwe do odnalezienia.

2. MURSAL – MUNQATI – MUDAL - MUALLAQ

Jeżeli w isnadzie hadisu brakuje połączenia między Następcą a Prorokiem (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), wtedy nadaje mu się miano *mursal* (ponaglony), na przykład, kiedy Następca mówi: „Prorok powiedział...”.

Aczkolwiek, kiedy brakuje połączenia w którymś miejscu przed Następcą (tzn. bliżej muhaddisa, który hadis spisał), wtedy hadis jest *munqati* (przerwany). Jest takim nawet wtedy, kiedy istnieje pozorne połączenie (tzn. isnad jest ciągły, ale wiadomo, że jeden z przekazicieli nigdy nie usłyszał hadisu od swego bezpośredniego źródła, nawet jeśli był mu współczesnym). Termin *munqati* jest również używany przez niektórych uczonych dla hadisów, w których przekaziciel mówi: „Pewien człowiek przekazał mi...”, nie podając imienia swego źródła.³³

Jeśli liczba brakujących przekazicieli następujących po sobie w isnadzie jest większa niż jeden, wtedy isnad jest *mudal* (kłopotliwy). Jeśli przekaziciel omija cały isnad i cytuje bezpośrednio Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), hadis zwany jest *muallaq* (zawieszony); czasem zwie się go *balagha* (od

³¹ Muhammad b. Abdullah al-Hakim, „*Marifa Ulum al-Hadis*”, [Kair, 1937], str. 17.

³² Muhammad b. Abdullah al-Hakim, „*Marifa Ulum al-Hadis*”, [Kair, 1937], str. 17.

³³ Dżalaladdin al-Sujuti, „*Tadrib al-Raafi*”, [Kair, 1379/1959], 1:197.

rdzenia *balagha* - osiągać, docierać – przyp. tłum.), na przykład imam Malik czasem mówi w „*Al-Muĥtata*”: „Dotarło do mnie, że Wyśłannik Allaha powiedział...”.

Podsumowując:

Muhaddis →	Połączenie A →	Połączenie B →	Połączenie C →	Połączenie D →	Następca	Połączenie E →	Prorok
----------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-----------------	-------------------	---------------

Jeśli brakuje połączenia E, isnad jest *mursal* (ponaglony).

Jeśli brakuje połączenia B **lub** C, isnad jest *munqati* (przerwany).

Jeśli brakuje zarówno połączenia B, jak i C, isnad jest *mudal* (kłopotliwy).

Jeśli brakuje połączeń B, C, D i E, isnad jest *muallaq* (zawieszony).

Przykład hadisu *munqati*:

Al-Hakim przekazał od Muhammada b. Musab < al-Auzaiego < Szaddada Abu Ammar < Um al-Fadl bint al-Haris, która powiedziała: „Przyszłam do Wyśłannika Allaha i powiedziałam: „Wczorajszej nocy miałam wizję, w której zobaczyłam, jakby część twego ciała została odcięta i umieszczona na moich kolanach”. On na to rzekł: „Widziałas coś dobrego. Jeżeli taka będzie wola Allaha, Fatima urodzi syna, który znajdzie się na twoich kolanach”. Później Fatima urodziła al-Husajna, który siadał na moich kolanach, zgodnie ze słowami Wyśłannika Allaha. Pewnego dnia poszłam do Wyśłannika Allaha i posadziłam mu al-Husajna na kolanach. Nagle zauważyłam, że z jego oczu płynęły łzy. Powiedział: „Dżibril przyszedł do mnie i powiedział, że moja umma zabije tego oto mego syna i przyniósł mi trochę czerwonego kurzu z tego miejsca (w którym zostanie zabity)”.

Al-Hakim powiedział: „To jest hadis *sahih* (autentyczny) według zasad klasyfikacji dwóch szejchów (al-Buchariego i Muslima), lecz oni go nie zebrali”. Az-Zahabi powiedział: „Nie, hadis jest *munqati* (przerwany) i *daif* (słaby), ponieważ Szaddad nigdy nie spotkał Um al-Fadl, a Muhammad b. Musab to słaby (przekaziciel)”.³⁴

Przykład hadisu *mudal*:

Ibn Abi Hatim < Dżafar b. Ahmad b. al-Hakam al-Qurajsi < Sulajman b. Mansur b. Ammar < Ali b. Asim < Said < Qatada < Ubaj b. Kab, który przekazał, że Wyśłannik Allaha powiedział: „Kiedy Adam skosztował z drzewa, zaczął uciekać, lecz jego włosy zaplątały się w (gałęzie) drzewa. Powiedziano: „Adamie! Czy uciekasz przede Mną?” Powiedział: „Nie, lecz wstydzę się Ciebie”. On powiedział: „Adamie! Opuść Moje sąsiedztwo, bo na Mój Honor, ten, kto okazuje Mi nieposłuszeństwo, nie może żyć blisko Mnie; nawet jeśli stworzyłbym ludzi takich jak ty w liczbie wystarczającej do wypełnienia ziemi i okaziliby Mi nieposłuszeństwo, sprawiłbym, że zamieszkaliby w domu grzeszników”.

Ibn Kasir skomentował: „To jest hadis *gharib* (obcy, dziwny). Jest w nim *inqita* (przerwa, brak jednego przekaziciela), w rzeczywistości *idal* (brak dwóch przekazicieli), między Qatadą i Ubajjem b. Kab, oby Allah był z nich zadowolony”.³⁵

³⁴ az-Zahabi, „*Talkkis al-Mustadrak*”, [wydany wraz z „*Mustadrak al-Hakim*”, 4 Tomy, Hyderabad], 3:176.

³⁵ Abul-Fida Imad ad-Din Ibn Kasir, „*Tafsir al-Quran al-Azim*”, [4 Tomy, Kair], 1:80.

III. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE LICZBY PRZEKAZICIELI NA KAŻDYM ETAPIE ISNADU

1. *Mutalatir* (kolejny)
2. *Ahad* (odosobniony), który dzieli się na:
 - hadis *Gharib* (obcy, dziwny)
 - hadis *Aziz* (rzadki)
 - hadis *Maszhur* (znany)

1. MUTAŁATIR (kolejny)

Hadis *mutalatir* to hadis przekazany przez tak dużą ilość osób, że nie można przypuszczać, by wszyscy razem porozumieli się co do kłamstwa.³⁶

Al-Ghazali (zm. 505 r.h.) zastrzegł, że hadis *mutalatir* znany jest ze znacznej liczby przekazicieli na początku, w środku i na końcu (równomiernie). Jest to właściwe stwierdzenie, ponieważ niektóre hadisy lub myśli, mimo iż wśród niektórych ludzi znane są jako *mutalatir*, w swej pierwotnej postaci nie mają *talatur* (bezpośredniego następstwa dużej ilości przekazicieli w każdym ogniwie isnadu – przyp. tłum.). Jeśli chodzi o znaczną liczbę przekazicieli, to nie jest ona dokładnie określona, i choć jako minimum sugerowano m.in. czterech, pięciu, siedmiu, dziesięciu, dwunastu, czterdziestu, siedemdziesięciu, dokładna liczba nie ma wielkiego znaczenia, ponieważ niektórzy przekaziciele, np. uczeni hadisu, mają większe znaczenie niż inni im współcześni. Ważnym warunkiem jest, że możliwość zbiegu okoliczności lub „zorganizowanego zafałszowania (kłamstwa)” jest zbyt nikła.³⁷

Przykładowe praktyki (sunny) *mutalatir* to pięć codziennych modlitw, post, zakat, hadż i recytacja Koranu. Wśród słownych hadisów *mutalatir* znajdziemy ten oto, przekazany przez co najmniej sześćdziesięciu dwóch Towarzyszy od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) i szeroko znany wśród muzułmanów na przestrzeni wieków: „Ten, kto wymyśla kłamstwo i umyślnie mi je przypisuje, niech przygotuje sobie miejsce w Ogniu”.

Również hadisy nawiązujące do opisu *Haud al-Kausar* (Zbiornika Obfitującego w Dobro) w Życiu Przyszłym, wznoszenie dłoni w pewnych pozycjach podczas modlitwy, pocieranie mokrymi dłońmi skarpet podczas ablucji, objawienie Koranu na siedem sposobów (recytacji – przyp. tłum.) i zakaz spożywania środków odurzających - to kolejne przykłady hadisów *mutalatir*.³⁸

2. AHAD (odosobniony)

Hadis *ahad* lub *chabr lahid* (dosł. jedyna wiadomość) to hadis przekazany przez liczbę osób niesięgającą liczby przekazicieli hadisu *mutalatir*. Hadisy *ahad* dzielą się na:

- *Gharib* (obcy, dziwny)
- *Aziz* (rzadki)
- *Maszhur* (znany)

³⁶ al-Dżazairi, str 33.

³⁷ Ibn Hadżr al-Askalani, „*Szarh Nuchbah al-Fikr*”, [wyd. M. Aud & MG Sabbagh, Damaszek, 1410/1990], str. 8-9.

³⁸ al-Dżazairi, str. 49; Muhammad b. Ismail al-Amir al-Sanani, „*Taudih al-Afkar*”, [2 Tomy, Kair, 1366], 2:405.

Hadis określany jest jako **GHARIB** (obcy, dziwny), kiedy na któreś z ogniw isnadu przypada tylko jeden przekaziciel. Na przykład wypowiedź Proroka: „Podróż jest częścią kary”. jest *gharib*; isnad tego hadisu zawiera tylko jednego przekaziciela w każdym ogniwie:

Malik < Jahja b. Abi Salih < Abu Hurajra < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim)

W tym przypadku, hadis jest *sahih* (autentyczny), choć większość hadisów *gharib* to hadisy *daif* (słabe). Imam Ahmad powiedział: „Nie spisujcie hadisów *gharib*, bo są nie do przyjęcia i większość z nich to hadisy słabe”.³⁹

Typem hadisu podobnym do hadisu *gharib* jest hadis **FARD** (pojedynczy) i określa się go na trzy sposoby:

1. Jest podobny do *gharib*, tzn. posiada w isnadzie pojedynczego narratora przekazującego od dobrze znanego imama.
2. Ludzie z tylko jednej miejscowości są znani z przekazania tego hadisu.
3. Narratorzy z jednej miejscowości przekazują hadis narratorom z innej miejscowości, jak ludzie z Mekki przekazujący od ludzi z Medyny.⁴⁰

Jeśli któreś z ogniw isnadu posiada tylko dwóch przekazicieli, wtedy określa się go jako **AZIZ** (rzadki). Na przykład, Anas przekazał, że Wysłannik Allaha powiedział: „Żaden z was nie uwierzy naprawdę dopóty, dopóki nie umiśnie sobie nad swego ojca, syna i wszystkich ludzi”. Przekazaciele Qatada i Abdul-Aziz b. Szuajb przekazali ten hadis od Anasa, a dwóch narratorów przekazało go od każdego z nich: Szuba i Said przekazali od Qatady, a Ismail b. Ulajja i Abdul-Łaris od Abdul-Aziza, a od nich przekazała grupa ludzi.⁴¹

Hadis przekazany przez więcej niż dwóch przekazicieli znany jest jako **MASZHUR** (znany). Według niektórych uczonych każda narracja, która staje się szeroko znana, niezależnie czy pochodzi z autentycznych źródeł, czy nie - zwana jest *maszhur*. Hadis *maszhur* może być przekazany przez jednego lub dwóch narratorów na początku, lecz później staje się szeroko znany, w przeciwieństwie do hadisów *gharib* i *aziz*, które są przekazane przez jednego lub dwóch narratorów na początku i ich liczba jest wciąż taka sama, nawet za czasów Następców lub tych, którzy przyszli po nich (następców Następców). Na przykład, jeśli tylko jeden lub dwóch narratorów przekazuje hadis od wiarygodnego źródła w dziedzinie hadisu, jak az-Zuhri i Qatada, wtedy hadis pozostaje *gharib* lub *aziz*. A w przypadku, gdy grupa ludzi przekazuje od tych autorytetów, hadis określany jest jako *maszhur*.⁴²

Według al-Alaiego (Abu Said Chalil Salahud-Din, zm. 761 r.h.) hadis może być określony zarówno jako *aziz*, jak i *maszhur*. Miał on na myśli hadis, który ma tylko dwóch przekazicieli w każdym ogniwie isnadu, posiadając jednocześnie dużą liczbę przekazicieli w innych ogniwach, jak wypowiedź Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim): „Jesteśmy ostatnimi, ale będziemy pierwszymi w Dniu Zmartwychwstania”. Hadis ten jest *aziz* w jego pierwszym ogniwie, albowiem przekazali go jedynie Hudajfa b. al-Jamman i Abu Hurajra. Następnie staje się *maszhur*, ponieważ siedem osób przekazało go od Abu Hurajry (oby Allah był z niego zadowolony).

³⁹ al-Sanani, 2:409.

⁴⁰ al-Hakim, str. 96-102.

⁴¹ al-Sanani, 2:455.

⁴² al-Iraqi, str. 268.

IV. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE SPOSOBU PRZEKAZANIA HADISU

Sposób przekazania hadisu odnosi się tu do użycia takich zwrotów wprowadzających, jak:

- *haddaṣanā*’ (Przekazał nam...)
- *’akhbaranā*’ (Poinformował nas...)
- *’sami ’tu*’ (Usłyszałem...)
- *’an*’ (Na podstawie wypowiedzi, przekazu od...)

Pierwsze trzy zwroty wprowadzające do przekazu wskazują na to, że przekaziciel usłyszał osobiście od swego nauczyciela (szejcha), podczas gdy czwarty zwrot może wskazywać na to, że usłyszał go bezpośrednio (osobiście) lub przez innego przekaziciela.

W klasyfikacji tej możemy wyróżnić hadisy:

1. *Mudallas* (ukryte).
2. *Musalsal* (o jednolitym połączeniu).

1. MUDALLAS (ukryty)⁴³ I TADLIS (ukrycie)⁴⁴

Hadis *mudallas* to taki, który jest słaby ze względu na niepewność spowodowaną *tadlisem* (ukryciem). *Tadlis* (ukrycie) odnosi się do isnadu, w którym przekaziciel nie wyjawiał tożsamości swego nauczyciela. Ibn as-Salah opisał dwa rodzaje *tadlisu*:

- ***Tadlis al-Isnad***: narrator przekazuje od swego nauczyciela (którego spotkał) to, czego od niego nie usłyszał, lub od jemu współczesnego (którego nie spotkał) w taki sposób, by sprawić wrażenie, że usłyszał ten hadis osobiście. *Mudallis* (osoba, która czyni *tadlis*) używa tutaj przeważnie zwrotu *’an*’ (na podstawie przekazu, wypowiedzi...) lub *’on powiedział*’ po to, by zataić prawdę o isnadzie.
- ***Tadlis asz-Szujuch***: przekaziciel nie wymienia swego nauczyciela z imienia, lecz używa jego mniej znanego imienia, przydomka, przezwiska, itd., po to, by nie wyjawić tożsamości swego nauczyciela.⁴⁵
- ***Tadlis at-Tastijja***: al-Iraqi (zm. 806 r.h.) w swym komentarzu do „*Muqaddima Ibn al-Salah*” dodaje jeszcze ten typ *tadlisu*. Dla lepszego wyjaśnienia przypuśćmy, że pewien isnad zawiera prawdopodobnego narratora, który przekazuje od słabego ogniwa (narratora), które z kolei przekazuje od innego prawdopodobnego ogniwa. Teraz, przekaziciel isnadu omija pośrednie słabe źródło, sprawiając, że pozornie łańcuch (isnad) składa się z wiarygodnych przekazicieli. Otwarcie ukazuje, że usłyszał od prawdopodobnego źródła, lecz używa zwrotu *’an*’ do połączenia swego bezpośredniego ogniwa z prawdopodobnym. Dla przeciętnego ucznia isnad ten wydaje się być wolnym od wszelkiej wątpliwości czy rozbieżności. Jest to znana praktyka Baqijji b. al-Łalid, Łalida b. Muslim, al-Amasza i as-Sauriego.

W „*Tabaqat al-Mudallisin*” Ibn Hadżar podzielił tych, którzy praktykowali *tadlis* na pięć grup:

- ci, którzy znani są z przypadkowej praktyki *tadlisu*, jak Jahja b. Said al-Ansari;
- ci, których muhaddisowie (uczeni w dziedzinie hadisu) akceptują zarówno ze względu na ich dobrą reputację i stosunkowo rzadkie przypadki *tadlisu*, np. Sufjan as-Saħri (zm. 161 r.h.), jak i

⁴³ *mudallas* - dosł. oszukańczy; przyp. tłum.

⁴⁴ *tadlis* - dosł. oszustwo; przyp. tłum.

⁴⁵ al-Iraqi, str.96

dlatego, że przekazywali oni tylko od autentycznych źródeł, jak Sufjan Ibn Ujaina (zm. 198 r.h.);

- ci, którzy czynili to często, a muhaddisowie zaakceptowali ich hadisy i zostały one przekazane z jasną wzmianką o bezpośrednim usłyszeniu. Wśród nich są: Abu Zubair al-Makki, którego hadis przekazany od Towarzysza, Dżabira b. Abdullah, został zebrany w „*Sahih Muslim*”. Różne są opinie co do tego, czy należy je akceptować, czy nie.
- podobni do grupy poprzedniej, lecz muhaddisowie zgadzają się, że ich hadisy należy odrzucić, jeśli nie ma jasnej wzmianki o tym, że usłyszeli, jak np. *'uśłyszałem...'*; przykładem w tej grupie jest Baqijja b. al-Ĥalid;
- ci, których się lekceważy ze względu na inne przyczyny poza praktyką *tadlisu*; ich hadisy są odrzucane, nawet jeśli przyznają, że usłyszeli je bezpośrednio. Nie zalicza się do nich przekazicieli takich jak Ibn Lahia, słynny egipski sędzia, którego słabość uznana jest za mniejszego stopnia. Ibn Hadżar podaje imiona 152 przekazicieli zaliczających się do tej grupy.⁴⁶

Tadlis, szczególnie osób zaliczonych do ostatnich trzech grup, jest rzeczą na tyle nie lubianą, że Szuba (zm. 170 r.h.) powiedział: „*Tadlis* jest bratem kłamstwa”. oraz: „Pełnienie cudzołóstwa jest dla mnie lepsze, niż przekazywanie stosując *tadlis*”.⁴⁷

2. MUSALSAL (o jednolitym połączeniu)

Isnad *musalsal* to taki, w którym wszyscy przekazicieli, łącznie z Wysłannikiem Allaha (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) użyli tego samego zwrotu narracji, jak *'an'*, *'haddaṣanā'*, itd., powtórzyli inną dodatkową wypowiedź lub uwagę, lub zachowali się w szczególny sposób, przekazując hadis.

Al-Hakim podaje osiem przykładów takich isnadów, każdy z nich posiada inną charakterystyczną cechę, która się powtarza:

- użycie zwrotu *'sami 'tu'* (usłyszałem),
- zwrot: „Wstań, nalej dla mnie wody, bym mógł zobrazować sposób, w jaki mój nauczyciel wykonywał ablucję”,
- *'haddaṣanā'* (przekazał nam),
- *'amaranī'* (nakazał mi),
- trzymanie się za brodę,
- obrazowanie licząc na pięciu palcach,
- zwrot: *'zaświadczam, że...'*,
- splatanie palców.⁴⁸

Znajomość *musalsal* pomaga w wykluczeniu możliwości *tadlisu*.

⁴⁶ „*Tabaqat al-Mudallisin*” [Kair, 1322], str.7f.

⁴⁷ al-Iraqi, str.98.

⁴⁸ al-Hakim, str.30-34.

V. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE NATURY MATNU I ISNADU

1. *Szazz* (nieregularny) i *Munkar* (potępiony)
2. *Mudradż* (wstawiony)

W klasyfikacji tej chodzi o dodatkowe słowa wiarygodnego przekaziciela, zwane *zijadat siqa* (dosł. wstawka, dodatek autorytetu); lub też przeciwstawienie się mniejszego autorytetu – innemu bardziej wiarygodnemu (hadis *szazz* – nieregularny). W niektórych przypadkach tekst zawierający nielogiczną uwagę lub błędne stwierdzenie jest z miejsca odrzucany przez muhaddisów bez zważania na jego isnad; taki hadis to hadis *munkar* (potępiony). Jeśli dowiedzie się, że dodatkowe wyrażenie jest wstawką przekaziciela do tekstu, wtedy przyjmuje ono status *mudradż* (wstawiony).

1. SZAZZ (nieregularny) I MUNKAR (potępiony)

Według asz-Szafiego hadis *szazz* to taki, który przekazany jest przez wiarygodną osobę, lecz przeczy przekazowi osoby o jeszcze wyższej wiarygodności. Nie dotyczy to hadisu, którego treść jest unikatowa i który nie został przekazany przez inną osobę.⁴⁹ W świetle tej definicji, dobrze znany nam hadis: „Czyny będą (osądzone) według intencji...” – nie jest uważany za hadis *szazz*, ponieważ został przekazany przez Jahję b. Said al-Ansari < od Muhammada b. Ibrahim al-Taimi < od Alqamy < od Umara i wszyscy oni są wiarygodnymi źródłami, mimo iż każdy z nich jest jedynym przekazicielem w swoim ogniwie.⁵⁰

Przykładem hadisu *szazz*, według niektórych uczonych, jest hadis, który Abu Daud i at-Tirmizi przekazali poprzez następujący isnad: Abdul-Łahid b. Zijad < al-Amasz < Abu Salih < Abu Hurajra < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim): „Gdy któryś z was wykonuje dwa rakaty przed modlitwą o zachodzie słońca, powinien położyć się na prawym boku”.

Odnosnie tego hadisu al-Bajhaqi powiedział: „Abdul-Łahid zaprzeczył swym przekazem dużej ilości ludzi, ponieważ oni przekazali powyższą sytuację jako zachowanie Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), a nie jako jego wypowiedź. Abdul-Łahid był jedynym spośród wiarygodnych uczniów al-Amasza, który przekazał te słowa”.⁵¹

Według Ibn Hadżara, jeśli hadis przeczący innemu autentycznemu hadisowi przekazany jest przez słabego narratora, określa się go jako *munkar* (potępiony).⁵²

Późniejsi muhaddisowie, jak imam Ahmad, zwykli byli po prostu określać każdy hadis słabego przekaziciela mianem *munkar*.⁵³ Czasami hadis nazwany jest *munkar* ze względu na fakt, że jego treść przeczy powszechnym wypowiedziom Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim).

Al-Chatib (zm. 463 r.h.) cytuje słowa al-Rabiego b. Chaisam (zm. 63 r.h.): „Niektóre hadisy mają światło, jak światło dnia - które uznajemy; inne mają ciemność, jak ciemność nocy, która sprawia, że je odrzucamy”. Cytuje on również al-Auzaiego (zm. 157): „Słuchaliśmy hadisów i przedstawialiśmy je znajomym muhaddisom, tak jak przedstawiamy fałszywą monetę właścicielowi kantoru: to, co z nich uznali, przyjmujemy, a to, co odrzucili – my również odrzucamy”.⁵⁴

⁴⁹ al-Hakim, str. 119.

⁵⁰ Ibn Kasir, „*Ichtisar Ulum al-Hadis*”, [wyd. Ahmad Szakir, Kair, 1951], str. 57.

⁵¹ al-Sujuti, 1:235; „*M. A. Salih*”, str. 260.

⁵² al-Sanani, 2:3.

⁵³ al-Sanani, 2:6.

⁵⁴ al-Chatib, str. 431.

Ibn Kasir cytuje w „*Tafsirze*” dwa hadisy, z których pierwszy jest akceptowany, podczas gdy drugi przeczy mu i nie jest wiarygodny:

1. Ahmad < Abu Muahija < Hiszam b. Urła < Fatima bint al-Munzir < Asma bint Abi Bakr, która powiedziała: „Moja matka przybyła (do Medyny) za czasów układu, jaki zawarli Kurajszyci, wciąż będąc politeistką. Poszłam więc do Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) i powiedziałam: „Wysłanniku Allaha, moja matka przybyła z własnej woli, czy powinnam ją traktować życzliwie?” On odrzekł: „Tak, traktuj ją życzliwie”.
2. Al-Bazzar < Abdullah b. Szabib < Abu Bakr b. Abi Szajbah < Abu Qatada al-Ada'i < bratanek/siostrzeniec az-Zuhriego < az-Zuhri < Urła < Aisza i Asma, które powiedziały: „Nasza matka przybyła do nas, do Medyny, wciąż będąc politeistką, za czasów układu między Kurajszytami a Wysłannikiem Allaha. Powiedziałyśmy więc: „Wysłanniku Allaha, nasza matka przybyła do nas z własnej woli, czy powinniśmy ją traktować życzliwie?” On powiedział: „Tak, traktujcie ją życzliwie”.

Ibn Kasir skomentował: „Ten (ostatni) hadis, z tego co nam wiadomo, został przekazany jedynie przez ten łańcuch: az-Zuhri < Urła < Aisza. Z tą treścią jest to hadis *munkar*, ponieważ matka Aiszy to Um Ruman, która była muzułmańską emigrantką, zaś matką Asmy była inna kobieta, wspomniana z imienia w innym hadisie”.⁵⁵

W przeciwieństwie do hadisu *munkar*, jeśli znajdzie się wiarygodnego przekaziciela, który dodaje coś, co nie zostało przekazane przez inne autentyczne źródła, dodatkowa informacja jest akceptowana, dopóki im nie przeczy; i określana jest jako *zijadat siqa* (dodatek autorytetu).⁵⁶ Przykładem jest hadis al-Buchariego i Muslima na podstawie przekazu Ibn Masuda: „Zapytałem Wysłannika Allaha: „Jaki uczynek jest najbardziej prawy?” On powiedział: „Modlitwa o właściwym czasie”. Dwóch przekazicieli – al-Hasan b. Makdam i Bindar – przekazało dodając: „... na początku swojego czasu”. Al-Hakim i Ibn Hibban stwierdzili, że dodane stwierdzenie jest *sahih* (autentyczne).⁵⁷

2.MUDRADŹ (wstawiony)

Dodatek poczyniony do tekstu przekazywanej wypowiedzi przez narratora nazywa się *mudradż* (wstawiony).⁵⁸ Na przykład, al-Chatib przekazał od Abu Qattana i Szababa < od Szuby < od Muhammada b. Zijad < od Abu Hurajry < od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który powiedział: „Wykonujcie ablucję dokładnie i w pełni; biada piętom w Ogniu”.

Al-Chatib – oby Allah się nad nim zmiłował – czyni następnie uwagę: „Wypowiedź: „Wykonujcie ablucję dokładnie i w pełni” to słowa Abu Hurajry, a stwierdzenie „Biada piętom w Ogniu” to słowa Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Rozróżnienie między nimi staje się zrozumiałe dzięki przekazowi al-Buchariego, który przekazał ten sam hadis i zacytował słowa Abu Hurajry: „Wykonujcie ablucję dokładnie i w pełni, bo Abul-Qasim (Prorok) powiedział: „Chrońcie pięty od Ognia””.⁵⁹

Taka wstawka (*idradż*) może być umieszczona na początku, w środku lub na końcu, często jako wyjaśnienie użytego terminu. W większości przypadków znajduje się ona w tekście, aczkolwiek istnieje kilka przykładów ukazujących, że może wystąpić również w isnadzie, gdzie jeden narrator zaszczepia część isnadu innemu.

⁵⁵ Ibn Kasir, „*Tafsir*”, 4:349.

⁵⁶ Ibn Kasir, „*Ichtisar*”, str. 62.

⁵⁷ al-Sujuti, 1:248.

⁵⁸ al-Hakim, str. 39.

⁵⁹ al-Iraqi, str. 129f.

Przekaziciel, który ma w zwyczaju wstawiać *idradż* umyślnie, jest powszechnie nieakceptowany i uważany za kłamcę.⁶⁰ Aczkolwiek uczeni w dziedzinie hadisu są bardziej wyrozumiali wobec przekazicieli, którzy mogli to uczynić przez zapomnienie lub w celu wyjaśnienia trudnego słowa.

VI. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE UKRYTEGO DEFektu W ISNADZIE LUB TEKŚCIE HADISU

1. *Mudtarib* (wstrząśnięty)
2. *Maqlub* (odwrócony)
3. *Malul* lub *Muallal* (wadliwy)

Mimo iż hadis *muallal* (wadliwy) możnaby zawrzeć w poprzednich kategoriach, warto go omówić oddzielnie.

Szejjch al-islam⁶¹ Ibn Tajmija: „Oni (uczeni w dziedzinie hadisu) uznali za słabe niektóre hadisy przekazane przez wiarygodne autorytety (*siqa*), prawdomównych (*sadiq*) i poprawnych (*az-zabt*) narratorów, w których odkryli jakieś defekty. Nauka zajmująca się tym nosi miano *Ilm Ilal al-Hadis* – nauka ukrytych wad hadisów - i stanowi jedną z ich najszlachetniejszych dyscyplin. Hadis przekazany przez wiarygodnego lub poprawnego narratora czasem zawiera wady, które można łatwo wykryć. Wiadomo na przykład, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) poślubił Majmunę (oby Allah był z niej zadowolony), kiedy nakładał *ihram*⁶² i wykonał dwa rakaty w al-Haram (meczecie). Dlatego też hadis od Ibn Abbasa, który mówi, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) poślubił Majmunę, kiedy zdjął *ihram* i nie odmówił dwóch rakatów - będzie uznany za niewłaściwy. Odnośnie tego typu hadisów patrz: „*Sunan at-Tirmizi*”, rozdz. „*Hadż*”, 23, 24; „*Sunan Abu Daud*”, rozdz. „*Manasik*”, 21, 38; „*Musnad*” Ahmada, 6:393; „*Sunan ad-Darimi*”, 21; „*Sunan an-Nasai*”, rozdz. „*Manasik*”, 90; „*Sahih al-Buchari*”, rozdz. „*Sajd*”, 12, „*Nikah*”, 30, „*Maghazi*”, 43; „*Sahih Muslim*”, rozdz. „*Nikah*”: 46,47,48”.⁶³

Zanim przejdziemy do hadisu *malul*, omówimy pokrótce hadisy *mudtarib* (wstrząśnięty) i *maqlub* (odwrócony), co pomoże nam zrozumieć hadis *malul*.

1. MUDTARIB (wstrząśnięty)

Według Ibn Kasira, jeśli narratorzy nie zgadzają się co do jakiegoś poszczególnego szejcha lub co do innych kwestii w isnadzie lub tekście, tak że żadna z opinii nie może być preferowana nad inną i w ten sposób istnieje niepewność co do isnadu lub tekstu, taki hadis zwany jest *mudtarib* (wstrząśnięty).⁶⁴

⁶⁰ al-Sujuti, 1:274

⁶¹ szejch al-islam - główny sędzia w wielu dużych miastach muzułmańskich, zwłaszcza w Konstantynopolu, będący autorytetem religijnym i politycznym (Słownik wyrazów obcych PWN); przyp. tłum.

⁶² szata, którą nakładają pielgrzymi udający się do Mekki; przyp. tłum.

⁶³ szejch al-islam Ibn Tajmija, „*Muqadama fi Usul at-Tafsir*”, str.38

⁶⁴ Ibn Kasir, „*Ichtisar*”, str. 72

Na przykład, w odniesieniu do *idtirab* (wstrząsu) w isnadzie, przekazano, że Abu Bakr powiedział: „Wysłanniku Allaha, widzę, że się starzejesz”. On odparł: „To, co uczyniło mnie starym to sura Hud i jej bliźniacze sury”.

Ad-Daraqutni powiedział: „To jest przykład hadisu *mudtarib*. Przekazał go Abu Ishaq, ale jest wiele różnych opinii na temat jego isnadu: niektórzy przekazali go jako *mursal*, inni jako *muttasil*; jedni biorą go za *musnad* od Abu Bakra, inni za *musnad* od Saida lub Aiszy. Ponieważ doniosłość wszystkich tych przekazów jest porównywalna, trudno jest przedłożyć jeden nad drugi. Dlatego hadis określa się jako *mudtarib*”.

Oto przykład *idtirabu* w tekście: Rafi b. Chadidz powiedział, że Wysłannik Allaha zabronił dzierżawy ziemi. Narratorzy przekazujący od Rafiego podają różne stwierdzenia:

1. Hanzala zapytał Rafiego: „A co jeśli chodzi o dzierżawę za złoto i srebro?” On odrzekł: „Nie ma znaczenia, czy jest to dzierżawa za złoto i srebro”.
2. Rifaa < Rafi < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) powiedział: „Kto posiada kawałek ziemi, powinien ją uprawiać, dać ją swemu bratu do uprawy lub ją opuścić”.
3. Salim < Rafi < jego dwóch wujów < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który zabronił dzierżawienia uprawnej ziemi.
4. Syn Rafiego < Rafi < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który zabronił dzierżawienia ziemi.
5. Inne przekazy od Rafiego od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który powiedział: „Kto posiada kawałek ziemi powinien albo ją uprawiać, albo oddać ją swemu bratu do uprawy. Nie wolno mu jej dzierżawić za jedną trzecią plonów, ani za jedną czwartą, ani za jakąś ilość wydanych przez nią plonów”.
6. Zaid b. Sabit powiedział: „Oby Allah wybaczył Rafiemu! Znam lepiej hadisy niż on; to, co się zdarzyło to, że dwóch Ansarów dyskutowało, więc poszli do Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), który po wysłuchaniu ich sprawy powiedział: „Jeśli takie jest wasze stanowisko, nie dzierżawcie więc farm”. Rafi usłyszał jedynie ostatnie zdanie, tzn. „Nie dzierżawcie więc farm”.

Ze względu na kilka wersji Ahmad b. Hanbal – oby Allah się nad nim zmiłował – powiedział: „Hadisy przekazane przez Rafiego o dzierżawie ziemi są *mudtarib*. Nie powinno się ich akceptować, szczególnie, kiedy przeczą dobrze znanemu hadisowi Ibn Umara, że Wysłannik Allaha dał ziemię w Chajbar żydom pod warunkiem, że będą ją uprawiać i wezmą połowę plonów”.⁶⁵

2. MAQLUB (odwrócony)

Hadis określany jest mianem *maqlub*, kiedy jego isnad zaszczerpiony jest różnym tekstom i odwrotnie, oraz gdy przekaziciel odwraca porządek zdania w tekście.

Jako przykład odnośnie tekstu, Muslim przekazał słynny hadis opisujący siedmiu, którzy będą pod ochroną Allaha w Dniu Sądu, a jedną z tych kategorii jest „człowiek, który daje jałmużnę skrycie do tego stopnia, że jego prawa ręka nie wie, co lewa dała w jałmużnie”. Zdanie to zostało odwrócone przez przekaziciela,

⁶⁵ Ibn Abdul Barr, „*Al-Tamhid*”, 3:32, jak cytuje Luqman al-Salafi, „*Ihtirnam al-Muhaddisin bi Naqd al-Hadis*”, str. 381f.

ponieważ właściwe sformułowanie zostało zapisane w innych przekazach zarówno przez al-Buchariego, jak i Muslima i brzmi ono: „...że jego lewa ręka nie wie, co daje prawa..”⁶⁶

Słynna próba, jakiej uczeni z Bagdadu poddali al-Buchariego, jest dobrym przykładem dla isnadu *maqlub*. Uczeni hadisu w celu poddania próbie ich gościa – al-Buchariego – wyznaczyli dziesięciu mężczyzn, każdego z dziesięcioma hadisami. Każdy hadis (tekst) tych dziesięciu osób został poprzedzony isnadem innego. Imam al-Buchari wysłuchał narracji wszystkich mężczyzn i zaprzeczył poprawności każdego hadisu. Kiedy skończyli recytować hadisy, zwrócił się do każdego z osobna i wyrecytował wszystkie hadisy każdemu mężczyźnie z właściwym isnadem. Poprzez tę próbę al-Buchari zdobył sobie wielki szacunek uczonych z Bagdadu.⁶⁷

Innym sposobem, w jaki hadis może stać się *maqlub*, to zastąpienie imienia przekaziciela – innym, np. cytowanie Abu Hurajry jako przekazującego od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), mimo iż rzeczywistym narratorem był ktoś inny, lub poprzez odwrócenie imienia przekaziciela, np. wspomnienie Łalid. b. Muslim zamiast Muslim b. Łalid, lub Kab b. Murra w miejsce Murra b. Kab.⁶⁸

3. MALUL lub MUALLAL (wadliwy)

Ibn Salah powiedział: „Hadis *malul* (wadliwy) to taki, który wydaje się być mocny, lecz poprzez dochodzenie wykazuje czynnik dyskredytujący”. Takim czynnikiem może być:

1. uznanie hadisu za *musnad*, kiedy w rzeczywistości jest on *mursal*; lub za *marfu* - kiedy jest on *mauquf*,
2. w momencie gdy jeden z narratorów twierdzi, że przekazuje od swego nauczyciela, kiedy w rzeczywistości nigdy go nie spotkał; lub przypisywanie hadisu jednemu z Towarzyszy, kiedy w rzeczywistości został przekazany przez innego.⁶⁹

Ibn al-Madini (zm. 324 r.h.) powiedział, że wada może zostać wykryta tylko wtedy, kiedy zostaną zebrane wszystkie isnady konkretnego hadisu. W „*Kitab al-Ilal*” [*Księga Wad*] podaje on trzydziestu czterech Następców i imiona tych Towarzyszy, od których każdy z nich usłyszał hadisy. Na przykład mówi, że al-Hasan al-Basri (zm. 110 r.h. w wieku 88 lat) nie spotkał Alego (zm. 40 r.h.), i mimo to dodaje, że istnieje mała możliwość, że mógł go widzieć za czasów swego dzieciństwa w Medynie.⁷⁰ Ibn Hadżar al-Asqalani wspomina, że imamowie hadisu zgodzili się co do tego, że al-Hasan al-Basri nie usłyszał ani jednego słowa od Alego.

Informacja ta jest bardzo ważna, albowiem dla przykładu, wiele hadisów sufickich odwołuje się do al-Hasana al-Basri, twierdząc, że przekazywał on bezpośrednio od Alego.

Ponieważ jest to bardzo delikatny dział Terminologii Hadisu, tylko kilku dobrze znanych uczonych hadisu, takich jak Ibn al-Madini (zm. 234 r.h.), Ibn Abi Hatim ar-Razi (zm. 327 r.h.), al-Challal (zm. 311 r.h.) i ad-Daraqutni (zm. 385 r.h.) napisało na ten temat książki. W „*Księdze al-Ilal*” Ibn Abi Hatim podał 2840 przykładów hadisów *malul* dotyczących różnorodnych zagadnień.

Przykładem hadisu *malul* jest narracja Muslima na podstawie przekazu Abu Hurajry, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) powiedział: „Allah stworzył ziemię w sobotę; góry stworzył w niedzielę;

⁶⁶ Ibn Kasir, „*Ichtisar*”, str. 88.

⁶⁷ Ibn Kasir, „*Ichtisar*”, str. 87.

⁶⁸ Szams ad-Din Muhammad b. Abdur-Rahman al-Sachali, „*Fath al-Maghis Szarh Alfijjah al-Hadis li l-Iraqi*”, [Lucknow, N.D.], 1:278.

⁶⁹ Usman b. Abdur-Rahman ad-Dimaszi Ibn al-Salah, „*Ulum al-Hadis*”, (powszechnie znana jako „*Muqaddima*”, wyd. Al-Tabbakh. Halab, 1350), str. 116.

⁷⁰ Ali b. Abdullah b. Dzafar Ibn al-Madini, „*Kitab al-Ilal*” str. 58.

drzewa w poniedziałek; stworzył rzeczy, które wymagają pracy we wtorek; światło (lub ryby) w środę; rozproszył zwierzęta po niej (ziemi) w czwartek; a w piątek po południu stworzył Adama, ostatnie stworzenie w ostatniej godzinie piątku, między południem a nocą”.⁷¹

W związku z tym Ibn Tajmija powiedział: „Ludzie bardziej uczeni od Muslima, jak al-Buchari i Jahja b. Main skrytykowali go (hadis). Al-Buchari powiedział: „Słowa te to nie słowa Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), lecz Kaba al-Ahbar”.⁷²

Ibn Tajmija wspomniał, że stwierdzenie autentyczności tego hadisu przez imama Muslima poparli Abu Bakr al-Anbari i Ibn Dżauzi, podczas gdy al-Bajhaqi popierał opinię tych, którzy go zlekceważyli.

Al-Albani powiedział, że to Ibn al-Madini go skrytykował, podczas gdy Ibn Main tego nie uczynił (ten ostatni znany był ze ścisłości; obaj byli nauczycielami al-Buchariego). Powiedział potem, że hadis jest *sahih* i nie jest sprzeczny z Koranem, w przeciwieństwie do możliwych opinii uczonych, którzy go (hadis) skrytykowali; jedyne, o czym wspomina Koran to stworzenie nieba i ziemi w sześć dni, z których każdy może być jak tysiąc lat, podczas gdy hadis odnosi się jedynie do stworzenia ziemi w dniach krótszych, niż te, do których nawiązuje Koran.⁷³

VII. KLASYFIKACJA NA PODSTAWIE WIARYGODNOŚCI I PAMIĘCI PRZEKAZICIELI

1. *Sahih* (autentyczny)
2. *Hasan* (dobry)
3. *Daif* (słaby)
4. *Maudu* (zmyślony)

Kryterium ostatniej klasyfikacji jest wiarygodność i pamięć przekazicieli. Są one decydującymi czynnikami, od których zależy sklasyfikowanie hadisu. Określenia, takie jak *sahih* (autentyczny), *hasan* (dobry), *daif* (słaby) i *maudu* (zmyślony) opierają się głównie na naturze przekazicieli isnadu.

Wcześni uczeni hadisu, przede wszystkim dwóch pierwszych stuleci historii islamu, klasyfikowali hadisy tylko na dwie kategorie: *sahih* i *daif*. At-Tirmizi jako pierwszy odróżnił *hasan* od *daif*. To dlatego uczeni w dziedzinie hadisu i prawa, jak np. Ahmad, którzy czasem argumentowali na podstawie hadisu *daif*, w rzeczywistości opierali swe rozumowanie na hadisach, które później miały być znane jako *hasan*.⁷⁴

Omówimy teraz bardziej szczegółowo te cztery ważne kategorie hadisów.

1. SAHIH (autentyczny)

Imam asz-Szafii – oby Allah się nad nim zmiłował – postawił następujący warunek, by hadis, który nie jest *mutalatih* - został przyjęty: „Zapytano mnie: „Czy możesz ustalić, jaki powinien być minimalny dowód potrzebny, by hadis przekazany przez kilku (przekazicieli) (tzn. hadis *ahad*) był wiążący dla uczonych?” (Szafii) odrzekł: „(Minimalnym dowodem) jest fakt, że hadis został przekazany przez jedną osobę drugiej

⁷¹ „*Sahih Muslim*”, [tłum. ang.] tom.4, nr 1462, „*Szarh Nałafi*”, 17:133.

⁷² szejch al-islam Ibn Tajmija, „*Madżmu Fatała*” [37 tom., wyd. Abdur-Rahman b. Qasim & syn Muhammad, Rijad, 1398], 18:18f.

⁷³ „*Silsila al-Ahadis as-Sahihah*”, nr 1833.

⁷⁴ az-Zahabi, str. 27.

(przed nią) i tak do Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) lub kogoś bliskiego Prorokowi – taką osobą mógł być jeden z Towarzyszy Proroka. Dowód dla takiego przekazu nie jest uznany, dopóki nie spełnia on pewnych warunków: przekaziciel musi być godny zaufania w swej religii; znany jako wiarygodny w swym przekazie; rozumieć to, co przekazuje; być świadomym jakiegokolwiek wymowy, która mogłaby zmienić znaczenie hadisu; być zdolnym do przekazania hadisu słowo w słowo tak, jak go usłyszał, a nie jedynie przekazywać (własnymi słowami) znaczenie, bo jeśli przekazuje jedynie znaczenie i nie zdaje sobie sprawy z tego, co mogłoby zmienić sens, mógłby nieświadomie przemienić to, co dozwolone w to, co niedozwolone i odwrotnie, a jeśli przekazuje słowo w słowo, wtedy nie ma powodu, by obawiać się zmiany znaczenia. Ponadto powinien był nauczyć się przekazu na pamięć, jeśli przekazuje go z pamięci, i powinien był zapamiętać tekst (hadisu), jeśli przekazuje go w postaci pisemnej; jeśli bierze udział w przekazywaniu z pamięci wraz z innymi, wtedy to, co oni przekazują musi się zgadzać. Nie może on być ‘wstawiającym’⁷⁵, który przypisuje komuś, kogo nie spotkał to, czego od niego nie usłyszał, lub przypisywać Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) coś innego niż to, co przekazały wiarygodne źródła (przekaziciele). Te same (cechy) muszą posiadać przekaziciele poprzedzający go aż do tego, który przekazuje od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) lub tego, który sięga najbliższej niego, bo każdy z nich poręcza za przekaz w takiej postaci, w jakiej go otrzymał i potwierdza go temu, komu go przekazuje. Więc żadnemu z nich nie powinno brakować (cech), które właśnie opisałem”.⁷⁶

Aczkolwiek Ibn al-Salah definiuje hadis *sahih* jeszcze dokładniej tymi słowami: „Hadis *sahih* to taki, którego isnad jest ciągły, składający się z narratorów o wiarygodnej pamięci, przekazujących z podobnych źródeł, i który wolny jest od jakichkolwiek nieprawidłowości (tj. w tekście) czy defektów (tj. w isnadzie)”.

Na podstawie powyższej definicji nie ma miejsca dla żadnego słabego hadisu, czy jest to np. hadis *munqati*, *mudal*, *mudtarib*, *maqlub*, *szazz*, *munkar*, *malul*, czy zawierający *mudallisa* (osobę, która dokonuje *tadlisu* – ukrycia – przyp. tłum.). Wyklucza ona również hadis *hasan*, jak omówimy poniżej. Spośród wszystkich kolekcjonerów hadisów, al-Buchari i Muslim byli wielce podziwiani za swe gorliwe próby zebrania jedynie hadisów *sahih*. Jest powszechnie zrozumiałym, że im bardziej wiarygodni i lepszej pamięci przekaziciele, tym bardziej autentyczny jest hadis.

Isnad:

asz-Szafii < Malik < Nafi < Abdullah b. Umar < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim)

to tzw. ‘złoty isnad’ ze względu na jego słynnych narratorów.⁷⁷

Niektórzy uczeni hadisu preferują „*Sahih al-Buchari*” nad „*Sahih Muslim*”, ponieważ al-Buchari zawsze szukał tych przekazicieli, którzy albo byli dla siebie towarzyszami lub się spotkali, nawet jeśli miało to miejsce raz w ich życiu. Muslim zaś akceptował przekaziciela, który po prostu był współczesnym swego bezpośredniego źródła przekazu.⁷⁸

Tylko hadisom *sahih* nadaje się następujące stopnie:

1. te, które przekazali obydwaj: al-Buchari i Muslim,
2. te przekazane jedynie przez al-Buchariego,
3. te przekazane jedynie przez Muslima,
4. te, które nie zostały zawarte w powyższych dwóch kolekcjach „*Sahih*”, lecz zgadzają się z wymogami obydwu: al-Buchariego i Muslima,

⁷⁵ *tadlis* oznacza dosłownie ‘oszustwo’, które polega na wstawieniu imienia wiarygodnego źródła albo wyeliminowaniu imienia bądź imion niegodnych przekazicieli z isnadu; przyp. tłum. Patrz Ibn Hadżar, „*Maratib al-Mudallisin*” [Kair, 1322/1904], str. 2-4; 1.

⁷⁶ imam az-Szafii, „*Ar-Risala*” [tłum. ang.] str. 239-240 (374f).

⁷⁷ az-Zahabi, str. 24.

⁷⁸ an-Na’afi, „*Muqaddima*”, str. 14.

5. te, które zgadzają się z wymogami jedynie al-Buchariego,
6. te, które zgadzają się z wymogami jedynie Muslima,
7. te uznane za *sahih* przez innych uczonych hadisu.⁷⁹

2. HASAN (dobry)

At-Tirmizi przez hadis *hasan* rozumiał: hadis, który nie jest *szazz* ani nie zawiera w isnadzie zdyskredytowanego przekaziciela i został przekazany przez więcej niż jedną ścieżkę narratorów.⁸⁰

Al-Chattabi (zm. 388 r.h.) sformułował bardzo zwięzłą definicję: „To hadis, którego źródło jest znane, a przekazicieli nie są dwuznacznymi”. Miał przez to na myśli, że przekazicieli hadisu nie powinni być wątpliwej natury, jak w hadisie *mursal* lub *munqati* lub w hadisie zawierającym *mudallisa*.

Ibn al-Salah sklasyfikował hadisy *hasan* na dwie kategorie:

1. hadis o isnadzie zawierającym przekaziciela uznanego za *mastur* (zasłoniętego, tzn. od którego nie przekazała żadna wybitna osobistość), aczkolwiek nie przejawiającego całkowitej niedbałości w swym przekazie, ponieważ podobny tekst został przekazany z innym łańcuchem,
2. hadis o isnadzie zawierającym przekaziciela, który znany jest z prawdomówności i wiarygodności, aczkolwiek jest o stopień niżej w zachowaniu/zapamiętywaniu hadisów w porównaniu do przekazicieli hadisów *sahih*.

Według Ibn al-Salaha hadisy obydwu kategorii powinny być wolne od jakichkolwiek nieprawidłowości/nieregularności (*szuzuz*).⁸¹

Podawszy kilka definicji, al-Zahabi powiedział: „Hadis *hasan* to taki, który przewyższa hadis *daif*, lecz mimo to nie osiąga stopnia hadisu *sahih*”.⁸²

W świetle tej definicji, następujące isnady są *hasan* wg al-Zahabiego:

1. Bahz b. Hakam < jego ojciec < jego dziadek;
2. Amr b. Szuajb < jego ojciec < jego dziadek;
3. Muhammad b. Amr < Abu Salama < Abu Hurajra

Przekazicieli tacy jak: al-Haris b. Abdullah, Asim b. Damurah, Hadżdżadz b. Artat, Chusajf b. Abdur-Rahman i Darradz Abu al-Samh, poddani zostali różnym orzeczeniom: niektórzy uczeni twierdzą, że ich hadisy są *hasan*, inni - że *daif*.⁸³

Przykład hadisu *hasan*:

Malik, Abu Daud, at-Tirmizi i al-Hakim przekazali od Amra b. Szuajb < jego ojca < jego dziadka, że Wysłannik Allaha powiedział: „Pojedynczy jeździec to diabeł (tzn. nieposłuszny), dwóch jeźdźców to dwa diabły, a trzech tworzy podróżującą grupę”. At-Tirmizi orzekł, że hadis ten jest *hasan* ze względu na powyższy isnad, który nie spełnia wymogów hadisu *sahih*.⁸⁴

⁷⁹ al-Tibi, al-Husain b. Abdullah, „*Al-Chulasah fi usul al-Hadis*” [wyd. Subhi al-Samaira’i, Bagdad, 1391], str. 36.

⁸⁰ tamże, str. 38.

⁸¹ al-Na’ati, „*Muqaddima*”, str. 43.

⁸² al-Zahabi, str. 26.

⁸³ tamże, str. 32-33.

⁸⁴ al-Albani, „*Silsila al-Hadis as-Sahihah*”, nr 62.

Kilka słabych hadisów może się wzajemnie podnieść do poziomu hasan.

Zgodnie z definicjami at-Tirmiziego i Ibn Salaha, pewna liczba podobnych słabych (*daif*) hadisów poruszających jakąś szczególną kwestię może być podniesiona do rangi *hasan*, jeżeli słabość znaleziona w ich przekazicielach jest łagodna. Taki hadis znany jest jako *hasan li ghajrihi* (*hasan* dzięki innym) dla odróżnienia go od hadisu *hasan* omówionego wcześniej – *hasan li zatihi* (*hasan* sam w sobie). Podobnie kilka hadisów *hasan* poruszających to samo zagadnienie może być uznanych za hadis *sahih li ghajrihi* (*sahih* dzięki innym) dla odróżnienia od hadisów omówionych wcześniej – *sahih li zatihi* (*sahih* sam w sobie).

Aczkolwiek, w przypadku gdy słabość jest poważna (np. przekaziciel oskarżany jest o kłamstwo lub sam hadis jest *szazz*), takie bardzo słabe hadisy nie będą się nawzajem wspierać i pozostaną słabe. Na przykład, dobrze znany hadis: „Ten, kto zachowa czterdzieści hadisów dla mojej ummy, zostanie wyniesiony przez Allaha w Dniu Zmartwychwstania pośród ludzi, którzy rozumieją”. został uznany za *daif* przez większość uczonych hadisu, choć został przekazany przez różne ścieżki.⁸⁵

3. DAIF (słaby)

Hadis, który nie osiąga stopnia *hasan*, to hadis *daif*. Uczeni w dziedzinie hadisu zgadzają się co do tego, że hadis *daif* lub *maudu* nie może być przypisany Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), np. przez słowa „Prorok powiedział:..”, nawet jeśli znaczenie uznane jest za poprawne lub jeśli są to w rzeczywistości słowa uczonego muzułmańskiego, gdyż byłoby to w ten sposób kłamstwem o Proroku (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim).

Zwykle słabość może polegać na braku ciągłości w isnadzie, w tym przypadku hadis może być *mursal*, *muallaq*, *mudallas*, *munqati* lub *mudal*, w zależności od natury zachodzących przerw; może również polegać na przekazicielu poddanym dyskredytacji, a to ze względu na kłamstwa, nadmierne błędy, sprzeczność wobec przekazów bardziej wiarygodnych źródeł, uwikłanie w innowację lub dwuznaczność otaczającą jego osobę.

Im mniejsza liczba i znaczenie wad, tym mniejsza powaga słabości. Im więcej defektów i im większa ich powaga, tym bliżej hadisowi do hadisu *maudu* (wymyślonego).⁸⁶

Niektóre hadisy, w zależności od zmienności ich słabości związanej z ich przekazicielami, plasują się na najniższym miejscu w obrębie stopnia *hasan* lub na szczycie stopnia *daif*. Przekaziciele tacy jak Abdullah b. Lahia (słynny egipski sędzia), Abdur-Rahman b. Zaid b. Aslam, Abu Bakr b. Abi Marjam al-Himsi, Faradz b. Fadalah i Riszdin b. Sad pociągają za sobą ten rodzaj zmiennych rang, jako że nie są ani niezwykle dobrymi przekazicielami, ani nie zostali całkowicie porzuceni przez muhaddisów.⁸⁷

4. MAUDU (zmyślony)

Al-Zahabi zdefiniował hadis *maudu* jako ten, którego tekst przeczy ustanowionym normom powiedzeń Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) lub wśród jego przekazicieli znajduje się kłamca, np.

⁸⁵ al-Dżazairi, str.149.

⁸⁶ al-Sacha'i, 1:99.

⁸⁷ al-Zahabi, str. 33-34.

czterdzieści hadisów znanych jako *Ladanijja* lub mała kolekcja hadisów, które zostały zmyślane i ogłoszone jakoby były przekazane przez Ali al-Rida, ósmego imama imamitów^{88, 89}.

Kilku uczonych zebrali oddzielnie zmyślane hadisy w celu odróżnienia ich od innych hadisów, min. dokonali tego: Ibn al-Dżauzi w „*Al-Mauduat*”, al-Dżauzaqani w „*Kitab al-Abatil*”, al-Sujuti w „*Al-Laali al-Masnuah fil-Hadis al-Maudua*” i Ali al-Qari w „*Al-Mauduat*”.

Fałszywość niektórych hadisów *maudu* została ujawniona przez wyznanie tych, którzy je wymyślili. Na przykład, Muhammad b. Said al-Maslub mawiał: „Nie jest rzeczą niewłaściwą wymyślać isnad dla mocnego hadisu”.⁹⁰ Innym notorycznie zmyślającym hadisy był Abdul-Karim Abu al-Audża, który został zabity i ukrzyżowany przez Muhammada b. Sulajman b. Ali, zarządcę Basry, po tym jak przyznał, że zmyślił cztery tysiące hadisów ustanawiających dozwolonym to, co niedozwolone i odwrotnie.⁹¹

Hadisy *maudu* są również rozpoznawane po zewnętrznych oznakach dotyczących wątpliwości wykrytych w datach lub czasie, w którym jakieś konkretne zdarzenie miało miejsce.⁹² Na przykład, kiedy drugi kalif Umar b. al-Chattab zdecydował wygnać żydów z Chajbar, kilku żydowskich dygnitarzy przyniosło Umarowi dokument, który pozornie dowodził, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) chciał, by tam zostali i w tym celu zniósł dla nich dżizję⁹³; dokument zawierał świadectwo dwóch Towarzyszy: Sada b. Muaz i Muatiji b. Abi Sufjan. Umar natychmiast odrzucił dokument, gdyż wiedział, że był on fałszywy, ponieważ podobój Chajbar miał miejsce w 6 r.h., zaś Sad b. Muaz zmarł w 3 r.h. zaraz po bitwie Rowu, a Muatija przyjął islam w 8 r.h., po podboju Mekki.

WAŻNA ROZPRAWA NA TEMAT HADISU AHAD⁹⁴

Hadisy *mursal*⁹⁵, które zostały przekazane poprzez kilka łańcuchów i nie są owocem porozumienia między przekazicielami, a ich zgodność jest jedynie przypadkowa – są prawdziwe. Hadis jest albo autentyczny i wiernie odzwierciedla wydarzenie, albo jest kłamstwem wymyślonym świadomie przez przekaziciela, albo jest błędny – przekaziciel nieświadomie popełnił jakiś błąd. Przekaz wolny od umyślnego kłamstwa i nieświadomego błędu jest z pewnością autentyczny.

W związku z tym, jeśli hadis jest przekazywany poprzez dwa lub więcej łańcuchów i jeśli nie ustalono, że przekazicieli się zmówili, i jeśli prawdą jest, że zgodność co do takich rzeczy nie ma miejsca bez współpracy, tylko przez przypadek, możemy być pewni jego autentyczności.

Założmy, że pewna osoba relacjonuje jakieś wydarzenie i podaje szczegóły tego, co zostało powiedziane i zrobione; potem inna osoba, o której wiemy, że nie rozmawiała z pierwszą, relacjonuje to wydarzenie i wspomina wszystkie słowa i czyny, o których opowiedziała pierwsza; stąd wnioskujemy, że wydarzenie było

⁸⁸ imamici, dwunastowcy, isna aszarijja - najliczniejszy odłam szyitów, wyodrębniony w IX w.; wyznają doktrynę imamizmu w wersji uznającej 12 imamów w linii dziedzicznej zapoczątkowanej przez Alego, którą kończy Muhammad al-Mahdi; (Encyklopedia PWN).

⁸⁹ az-Zahabi, str. 36.

⁹⁰ al-Sachali, 1:264.

⁹¹ tamże, 1:275.

⁹² an-Na'ali, „*Taqrib*”, 1:275.

⁹³ dżizja - podatek nałożony na nie-muzułmanów znajdujących się pod zwierzchnictwem muzułmanów; przyp. tłum.

⁹⁴ zaczerpnięte z „*An Introduction to the Principles of Tafsir*”, szejch al-Islam Ibn Tajmija, str. 32.

⁹⁵ Jeśli w isnadzie jakiegoś konkretnego hadisu brakuje połączenia między Następcą a Prorokiem, hadis jest *mursal* (ponaglony), np. kiedy Następca mówi: „Prorok powiedział...” Szczegółowe omówienie źródeł hadisu *mursal* w świetle opinii różnych uczonych zostanie przedstawione w następnym rozdziale. Przyp. tłum.

prawdziwe i ogólnie poprawnie przekazane. Bo jeśli obydwaj zdają niewłaściwą relację, czy to umyślnie, czy przez pomyłkę, byłoby rzeczą niezwykłą, gdyby jeden podał te same szczegóły co drugi. Nie byłoby to możliwe, chyba że doszło do konspiracji między nimi. Bardziej prawdopodobnym jest, by ktoś skomponował wers wiersza i inny skomponował taki sam bez wiedzy pierwszego lub by ktoś powiedział kłamstwo i inny powiedział takie samo. Lecz z pewnością nie jest możliwym, by jeden poeta skomponował cały długi wiersz ze wszystkimi jego ozdobnikami i wdziękiem, nadał mu konkretny rytm i drugi napisał taki sam bez żadnej różnicy w języku, stylu, treści i rozmiarach. Jeśli coś takiego ma miejsce, jedynym wnioskiem, jaki nam się nasunie jest, że jeden wziął ten wiersz od drugiego. Podobnie, jeśli ktoś podaje długi przekaz i wspomina wiele rzeczy i inny przekazuje to samo, wtedy albo zmówił się z pierwszym, albo wziął go od niego, albo – przekaz jest prawdą.

W ten sposób upewniamy się o autentyczności większości hadisów, które zostały przekazane przez wiele łańcuchów. Aczkolwiek prawdą jest, że hadis przekazany tylko poprzez jeden łańcuch nie jest wystarczający, jeśli jest *mursal* lub jeśli istnieje jakaś słabość w jego przekazie. Nawet hadisy o wielu łańcuchach nie gwarantują dokładności słów i szczegółów; nie można się upewnić co do nich w ten sposób. Potrzebujemy innej metody skonstatowania ścisłości słów i szczegółów. Wiemy na przykład, że bitwa pod Badr miała miejsce przed bitwą pod Uhud. Zostało to stwierdzone poprzez *talatur* (tzn. poprzez wiele hadisów o nieprzerwanej ciągłości). Wiemy również, że Hamza (wuj Proroka), Ali i Ubajda wyszli na przeciw Utbie, Szajbie i al-Łalidowi w trakcie walki i że Ali zabił al-Łalida, a Hamza jego wojownika; lecz nie mamy pewności, z kim walczył Hamza: z Utbą czy z Szajbą. Trzeba mieć na względzie tę zasadę, bo stanowi ona kryterium, na podstawie którego można stwierdzić prawdziwość wielu hadisów w dziedzinie tafsiru i *maghazi* (relacji z wypraw wojennych), jak również przekazów o życiu i słowach innych ludzi.

W ten sposób, jeśli hadis, do którego można zastosować tę regułę, został przekazany od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) przez dwóch mężczyzn i wiemy, że żaden nie wziął go od drugiego, będziemy pewni co do jego autentyczności, szczególnie w przypadku, gdy wiadomo, że przekaziele nie kłamią, nawet jeśli mogli o czymś zapomnieć lub popełnić błąd w swym przekazie. Ci, którzy zapoznani są z postaciami towarzyszy jak Ibn Masud⁹⁶, Ubaj ibn Kab⁹⁷, Ibn Umar⁹⁸, Dżabir⁹⁹, Abu Said¹⁰⁰, Abu Hurajra¹⁰¹ i inni, wiedzą, że żaden z nich nie skłamałby o Proroku (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), a już na pewno nie Towarzysze znamienitsi od nich. To jest jak wiedzieć o prawdomówności kogoś, kogo znamy z własnego doświadczenia i kogo sprawdzaliśmy przez długi czas, że nie kradnie pieniędzy, nie popełnia rozboju, nie daje fałszywego świadectwa, itd.

Podobnie, osoba obeznana z Następcami z Medyny, Mekki, Syrii i Basry, jak Abu Salih al-Samman, al-Aradż, Sulajman ibn Jasir¹⁰², Zajd ibn Aslam i inni, wie z pewnością, że nie skłamaliby oni w hadisie, nie wspominając już o lepszych od nich, jak Muhammad Ibn Sirin¹⁰³, al-Qasim Ibn Muhammad¹⁰⁴, Said ibn al-

⁹⁶ **Abu Abdur-Rahman ibn Masud** (zm. 32 r.h.) był jedną z pierwszych sześciu osób, które przyjęły islam, służył Prorokowi przez wiele lat. Był jednym z najbardziej uczonych Towarzyszy w Koranie. Umar posłał go do Kufy, by nauczał Koranu, gdzie służył jako qadi (sędziego) i szef skarbu rządowego.

⁹⁷ **Ubaj ibn Kab al-Ansari** – jeden ze skrybów Koranu, który spisał jego część na prośbę Proroka; nauczał Koranu w Medynie. Zmarł za czasów kalifatu Umara b. al-Chattab.

⁹⁸ **Abdullah ibn Umar bin al-Chattab** (zm. 74 r.h.) – jeden z najznakomitszych młodych Towarzyszy i uczonych, znany z pobożności i rygorystycznej imitacji przykazań Proroka; wyróżnił się jako przekaziciel hadisów, zaraz po najpłodniejszym z przekazicieli – Abu Hurajrze.

⁹⁹ **Dżabir b. Abdullah al-Ansari** (ur. 16 r.h.-zm.78 r.h.) – jeden z płodnych przekazicieli hadisów, nauczał hadisów w Meczecie Proroka w Medynie.

¹⁰⁰ **Abu Said Sad ibn Malik b. Sinan al-Chudri** – był jednym z tych ludzi, którzy służyli Prorokowi o różnych porach. Przekazał sporą ilość hadisów. Zmarł w Medynie.

¹⁰¹ **Abu Hurajra** (zm. 58 r.h.) – największy przekaziciel hadisów, przekazał - zgodnie z ostatnimi uważnymi badaniami – około 1236 hadisów (Azami, *“Studies in Hadeeth Methodology and literature”*, Indianapolis, American Trust Publication, 1977, str.26.)

¹⁰² **Abu Salih Zakłan b. Abdullah al-Samman** (zm. 203 r.h.), **Abu Hazi Abdur-Rahman b. Hurmuz al-Aradż** (zm. 117 r.h.) i **Sulajman b. Jasir** (zm. 107 r.h.) – wszyscy pochodzili z Medyny i są dobrze znanymi przekazicielami hadisów.

¹⁰³ **Muhammad ibn Sirin** (zm. 110 r.h.) – wybitny Następca i uczoney hadisu, znany z pobożności i modlitw.

¹⁰⁴ **al-Qasim b. Muhammad** - wnuk Abu Bakra as-Siddiq i uczoney hadisu i fiqhu; zmarł w 106 r.h.

Musajjib¹⁰⁵, Ubajda al-Salmi¹⁰⁶, Alqama i al-As'ad, itd. Oczywiście mogli oni popełniać błędy, bo ludzie często zapominają i są omylni. Aczkolwiek byli oni *huffazami* hadisów (zapamiętywali je i przekazywali), jak al-Szabi, al-Zuhri, Ur'la, Qatada¹⁰⁷ i as-Sauri, którzy znani byli z bycia dalekimi od błędu. W szczególności az-Zuhri i as-Sauri znani byli z tego za życia. Powszechnie mówiono, że Ibn Szihab az-Zuhri nigdy nie popełnia błędów, choć zapamiętał wiele hadisów.

Dlatego też, jeśli długi hadis przekazany został przez dwa różne źródła, bez uprzedniej dyskusji między nimi, nie może on być całkowicie błędny, chociaż może nie być całkowicie wolny od pomyłek. W ten sposób, jeśli ktoś relacjonuje długą i skomplikowaną historię, a inny opowiada dokładnie tak jak on, bez uprzedniej dyskusji między nimi, historia nie może być błędna w całości. Ani nie można posądzić przekazicieli o kłamstwo, jeśli wcześniej nie dopuścili się konspiracji.

„...W rzeczywistości, większość hadisów, które al-Buchari i Muslim zebrali w swych księgach, były rzeczywiście powiedziane przez Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Większa część ich kolekcji została uznana za tego typu hadisy, uczeni pochwalali je i akceptowali, a umma nie zgadza się w czymś, co jest nieprawdą... (Gdyby umma pochwałała fałszywe hadisy) oznaczałoby to, że zgodzili się zaaprobować rzecz, która w rzeczywistości jest fałszywa. Byłoby to równoznaczne z konsensusem (*idźma*) odnośnie nieprawdy, co jest wykluczone... Albowiem jeśli istnieje konsensus co do jakiegoś hadisu, jesteśmy pewni, że jest on prawdziwy zarówno w treści, jak i w sformułowaniu.

Stanowi to podstawę zasady, co do której zgadzają się uczeni wszystkich szkół myśli, że jeśli umma akceptuje hadis pojedynczego przekaziciela (*chabar al-lahid*), pochwała go i postępuje zgodnie z nim, to jest on źródłem wiedzy.

Ci, którzy są dobrze zaznajomieni z biografiami przekazicieli, mogą zrobić z hadisów najlepszy użytek. (Dlatego też zbierano) hadisy zrelacjonowane przez przekazicieli, którzy nie są dobrze znani lub których pamięć była słaba, jak również hadisy *mursal*. (A to dlatego, bo) mimo iż hadisy te same w sobie niczego nie udowadniają, mogą posłużyć do wzmocnienia innych hadisów. Ahmad bin Hanbal powiedział, że czasem zapisywał hadis jakiejś osoby po to, by wzmocnić inny hadis. Jako przykład podał Abdullaha ibn Lahja (zm. 174 r.h.), sędziego Egiptu. Człowiek ten przekazał wiele hadisów i był jednym z najlepszych uczonych w dziedzinie hadisu. Ale, od kiedy jego księgi spłonęły w pożarze, zaczął robić błędy w przekazach. Skutkiem tego Ahmad używał jego hadisów jedynie jako dowodu wspierającego”.

Ważne tezy szejcha al-islam Ibn Tajmija w tej sekcji:

- Hadisy *ahad* posiadające liczne źródła przekazu są ważnymi źródłami wiedzy, jeśli między przekazicielami nie było uprzedniej dyskusji lub ugody; w ten sposób wyeliminowana zostaje możliwość celowego zmyślenia.
- Wiarygodność przekazicieli hadisu musi być wzięta pod uwagę, ponieważ hadisy jednych przekazicieli mają większe znaczenie niż innych.
- *Idźma* (konsensus) uczonych co do konkretnego hadisu jest kolejnym ważnym czynnikiem, ponieważ Wysłannik Allaha powiedział: „Zaprawdę, Allah nie zjednoczy tej ummy na złej drodze”.¹⁰⁸
- Muhaddisowie często używają hadisu, który zawiera błąd spowodowany słabą pamięcią - jako dowód wspierający.

¹⁰⁵ **Abu Muhammad Said ibn al-Musajjib** (zm. 94 r.h.) – wielki uczoney hadisu, fiqhu i Koranu, uznany za przywódcę Następców (*Sajjid al-Tabiin*).

¹⁰⁶ **Ubajda b. Amr Salmi** – dobrze znany przekaziciel hadisów, faqih (znawca prawa) i sędzia z Jemenu; zmarł w 72 r.h.

¹⁰⁷ **Abul-Chattab Qatada b. Duama** (zm. 118 r.h.) – człowiek o wyjątkowej pamięci, najwybitniejszy przekaziciel z Basry.

¹⁰⁸ at-Tirmizi, „*Księga Prób (Fitan)*”, nr 2269.

AUTENTYCZNOŚĆ HADISU MURSAL

Wiele było dyskusji między uczonymi na temat autentyczności hadisu *mursal*, ponieważ istnieje duże prawdopodobieństwo, że Następca mógł ominąć dwa imiona: imię starszego Następcy i Towarzysza, a nie tylko jedno – samego Towarzysza.

Jeśli wiadomo, że Następca ominął jedynie imię Towarzysza, wtedy hadis uważany jest za autentyczny, bo Następca mógł przekazać przez Towarzysza jedynie od Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim); pominięcie imienia Towarzysza nie narusza autentyczności isnadu, ponieważ wszyscy Towarzysze uważani są za prawdomównych i wiarygodnych zarówno przez Koran jak i w wypowiedziach Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim).

Aczkolwiek różne są opinie w przypadku, kiedy Następca mógł pominąć imiona dwóch źródeł (ponieważ nie wszyscy Następcy uważani są za wiarygodnych w materii hadisu). Na przykład, dwie szeroko różniące się pozycje w tej kwestii to:

1. Hadisy *mursal* starszych Następców, jak Said b. al-Musajjab (zm. 94) i Ata b. Abi Raba (zm. 114) są przyjmowane, ponieważ po zbadaniu wszystkie ich hadisy *mursal* pochodzą tylko od Towarzyszy. Aczkolwiek hadisy *mursal* młodszych Następców są do przyjęcia, jeśli imiona ich bezpośrednich źródeł znane są z innych źródeł; jeśli nie - są one z miejsca odrzucane.
2. Hadisy *mursal* Następców i tych, którzy przekazują od nich, są przyjmowane bez jakiegokolwiek dochodzenia. Opinia ta podtrzymywana jest przez kuficką szkołę uczonych w materii hadisu, lecz jest ostro atakowana przez większość.

Dla większej ścisłości w tym temacie, pozwolimy sobie szczegółowo przedstawić różne opinie dotyczące hadisu *mursal*:

1. Opinia podtrzymywana przez **imama Malika** i znawców prawa szkoły maliki głosi, że *mursal* prawdomównej osoby jest ważny jako dowód i jako usprawiedliwienie dla praktyki, tak jak hadis *musnad*.¹⁰⁹ Pogląd ten rozwinął się do tego stopnia, że dla niektórych z nich hadis *mursal* jest nawet lepszy od hadisu *musnad*, w oparciu o następujące rozumowanie: „ten, kto przekazuje hadis *musnad* zostawia imiona przekazicieli dla dalszego dochodzenia i bliższego rozpatrzenia, podczas gdy przekazujący za pomocą *irsal* (ponaglenia), będąc osobą uczoną i prawdomówną, już tego dokonał i uznał hadis za mocny (*sahih*). W rzeczy samej, oszczędził ci dalszych badań”.¹¹⁰
2. **Imam Abu Hanifa** (zm. 150 r.h.) utrzymywał ten sam pogląd co imam Malik; akceptował hadis *mursal*, czy był on poparty innym hadisem, czy nie.¹¹¹
3. **Imam asz-Szafii** (zm. 204 r.h.) omówił szczegółowo tę kwestię w „*Ar-Risala*”; stawia następujące warunki, które muszą być spełnione, by hadis *mursal* mógł zostać zaakceptowany:
 - Wymaga, by w przekazie spełniony był jeden z tych warunków:
 - a. by był przekazany również jako *musnad* przez inny łańcuch;
 - b. by jego treść była przekazana jako *mursal* przez inne wiarygodne źródło z innym isnadem;

¹⁰⁹ Jusuf b. Abdullah Ibn Abdul Barr, „*Tadżrid al-Tamhid lima fi l-Mulatta min al-Asanid*” (Kair, 1350), 1:2.

¹¹⁰ tamże

¹¹¹ al-Sujuti, 1:198.

- c. by znaczenie było poparte przez wypowiedzi jakichś Towarzyszy;
 - d. by większość uczonych utrzymywała tę samą opinię jak ta przekazana przez hadis *mursal*.
- Odnośnie przekaziciela, wymaga, by spełniony został jeden z następujących warunków:
 - a. by był on starszym Następcą;
 - b. żeby - jeśli podaje gdzie indziej imię osoby, której brakuje w isnadzie, zwykle nie podawał imienia osoby nieznanego lub kogoś nieodpowiedniego do przekazywania i nie zaprzeczał wiarygodnemu narratorowi, jeśli zdarzy się, że dzieli z nim ten sam przekaz.¹¹²

Na podstawie tych argumentów asz-Szafii akceptował *irsal* od Saida b. al-Musajjab, jednego ze starszych Następców. Na przykład w kwestii sprzedawania mięsa w zamian za żywe zwierzę asz-Szafii powiedział, że Malik powiedział mu, przekazując od Zaida b. Aslam, który przekazał od Ibn al-Musajjab, że Wysłannik Allaha zabronił sprzedawania mięsa w zamian za zwierzę. Potem powiedział: „Taka jest nasza opinia, ponieważ *irsal* Ibn al-Musajjiba jest dobry”.¹¹³

4. **Imam Ahmad b. Hanbal** (zm. 241 r.h.) akceptował hadisy *mursal* i (inne) *daif* (słabe), jeśli nie znaleziono nic, co by im przeczyło odnośnie jakiejś konkretnej kwestii, preferując je nad *qijas* (analogiczną dedukcję). Przez *daif* rozumie się tutaj hadisy, które nie są bardzo słabe jak *batil*, *munkar*, *maudu*, ponieważ imam Ahmad sklasyfikował hadisy na *sahih* i *daif*, a nie na *sahih*, *hasan* i *daif* – preferencja większości późniejszych uczonych. W ten sposób, kategoria *daif* według jego poglądu odnosiła się do hadisów, które były względnie bliskie bycia *sahih* i zawierała wiele hadisów, które zostały sklasyfikowane jako *hasan* przez innych uczonych.¹¹⁴ Pominięcie tego faktu spowodowało nieporozumienie odnośnie opinii imama Ahmada na temat miejsca hadisów *daif* w zasadach fiqhu oraz w dziedzinie *Fadail al-Amal* (zalety różnych aktów czci).
5. **Ibn Hazm** (zm. 456 r.h.) z miejsca odrzucał hadisy *mursal*; mówił, że *mursal* jest nie do przyjęcia, czy przechodzi przez Saida b. al-Musajjib, czy al-Hasana al-Basri. Dla niego nawet *mursal* przechodzący przez kogoś, o kim nie wiadomo było dobrze, że był pośród Towarzyszy, nie byłby do przyjęcia.¹¹⁵
6. **Abu Daud** (zm. 275 r.h.) akceptował *mursal* pod dwoma warunkami:
 - a. że nie znaleziono żadnego hadisu *musnad* poruszającego daną kwestię lub,
 - b. że jeśli znaleziono hadis *musnad*, hadis *mursal* mu nie zaprzecza.¹¹⁶
7. **Ibn Abi Hatim** (zm. 327 r.h.) nie podał żadnej określonej opinii na temat hadisu *mursal*. Aczkolwiek zebrał antologię 469 przekazicieli łącznie z czterema kobietami, których przekazy były przedmiotem krytyki ze względu na *irsal*. Zbiór ten znany jest jako „*Kitab al-Marasil*”.

¹¹² szczegółowe omówienie – patrz: asz-Szafii, „*Ar-Risala*” [wyd. Ahmad Szakir, Kair, 1358/1940, str. 461-470; wydanie drugie, Islamic Texts society, Cambridge, 1987, str. 279-284, gdzie hadis *mursal* został przetłumaczony jako “interrupted tradition”]

¹¹³ al-Sujuti, 1:199; Muhammad b. Mustafa al-Ghadamsi, „*Al-Mursal min al-Hadis*” [Darif Ltd., London. N.D.], str. 71.

¹¹⁴ Ibn al-Qajjim, „*Ilam al-Mutaqqiin*” [wydanie drugie, 4 tomy w 2, Dar al-Fikr, 1397/1977], 1:31.

¹¹⁵ Ibn Hazm, „*Al-lhkam fi Usul al-Ahkam*” [Maktaba al-Sa'adah, Kair, 1345], 2:135.

¹¹⁶ al-Hazimi, „*Szurut al-Aimma al-Chamsa*” [wyd. M.Z. al-Kauthari, Kair, N.D.], str. 45.

8. **Al-Hakim** (zm. 405 r.h.) okazywał niezwykłą niechęć do akceptowania hadisów *mursal*, za wyjątkiem starszych Następców. Utrzymywał na podstawie Koranu, że wiedza opiera się na tym, co się usłyszy (bezpośrednio), nie na tym, co jest przekazane (pośrednio). W związku z tym zacytował Jazida b. Harun, który spytał Hammada b. Lais: „Abu Ismail! Czy Allah wspomniał *Ahl al-Hadis* (uczonych hadisu) w Koranie?” On odpowiedział: „Tak! Czyż nie słyszałeś Słów Allaha:

{I niechaj wierni nie wyruszają wszyscy. Dlaczegoż by nie miała wyruszyć z każdej ich frakcji jakaś grupa, aby mogli studiować religię, i aby mogli ostrzegać swój naród, kiedy do nich powrócą? Być może, oni się będą strzegli!} [Koran 9:122]

(Według różnych interpretacji tego wersetu słowo „oni” tutaj może się odnosić do tych, którzy zostają z tyłu lub do tych, którzy idą na przód.) Odnosi się to do tych, którzy wyruszają w poszukiwaniu wiedzy, a potem wracają do tych, którzy zostali z tyłu po to, by ich nauczać. Następnie al-Hakim zaznacza: „Werset ten pokazuje, że wiedzą do przyjęcia jest ta, którą się usłyszy, nie ta zdobyta poprzez *irsal*”.¹¹⁷

9. **Al-Chatib al-Baghdadi** (zm. 462 r.h.) mocno popierał pogląd tych, którzy odrzucali hadis *mursal*, za wyjątkiem tych przechodzących przez starszego Następcę. Po uważnym przeczytaniu różnych opinii w tej kwestii, stwierdził: „Wnioskiem, jaki wyciągamy z tych wypowiedzi jest, że *mursal* nie powinien być praktykowany i nie jest do przyjęcia jako dowód. Mówimy, że *irsal* prowadzi do przekaziciela, który jest niejasny; jeśli takim jest, nie można stwierdzić jego wiarygodności. Wyjaśniliśmy już, że przekaz jest do zaakceptowania jedynie, jeśli przechodzi przez przekaziciela znanego z wiarygodności. W ten sposób *mursal* w ogóle nie powinien być akceptowany”.¹¹⁸

Al-Chatib podaje następujące przykłady, ukazując, iż ten sam hadis przekazany zarówno z isnadem *musnad*, jak i z isnadem *mursal* jest do przyjęcia, nie ze względu na wiarygodność tych, którzy przekazali go poprzez *irsal*, ale ze względu na nieprzerwany isnad, nawet jeśli zawiera mniej wiarygodnych przekazicieli. Tekst hadisu brzmi: „Żadne małżeństwo nie jest ważne bez zgody opiekuna.”; al-Chatib podaje dwa isnady, sięgające Szuby i Sufjana as-Sauri; pozostała ich część to:

Sufjan as-Sauri i Szuba < Abu Ishaq < Abu Burda < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim)

Isnad ten jest *mursal*, ponieważ Abu Burda, Następca, relacjonuje bezpośrednio od Proroaka. Aczkolwiek al-Chatib podaje później trzy isnady sięgające Junusa b. Abi Ishaq, Israila b. Junus i Qaisa b. al-Rabi; pozostała część pierwszego isnadu to:

Junus b. Abi Ishaq < Abu Ishaq < Abu Burda < Abu Musa < Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim)

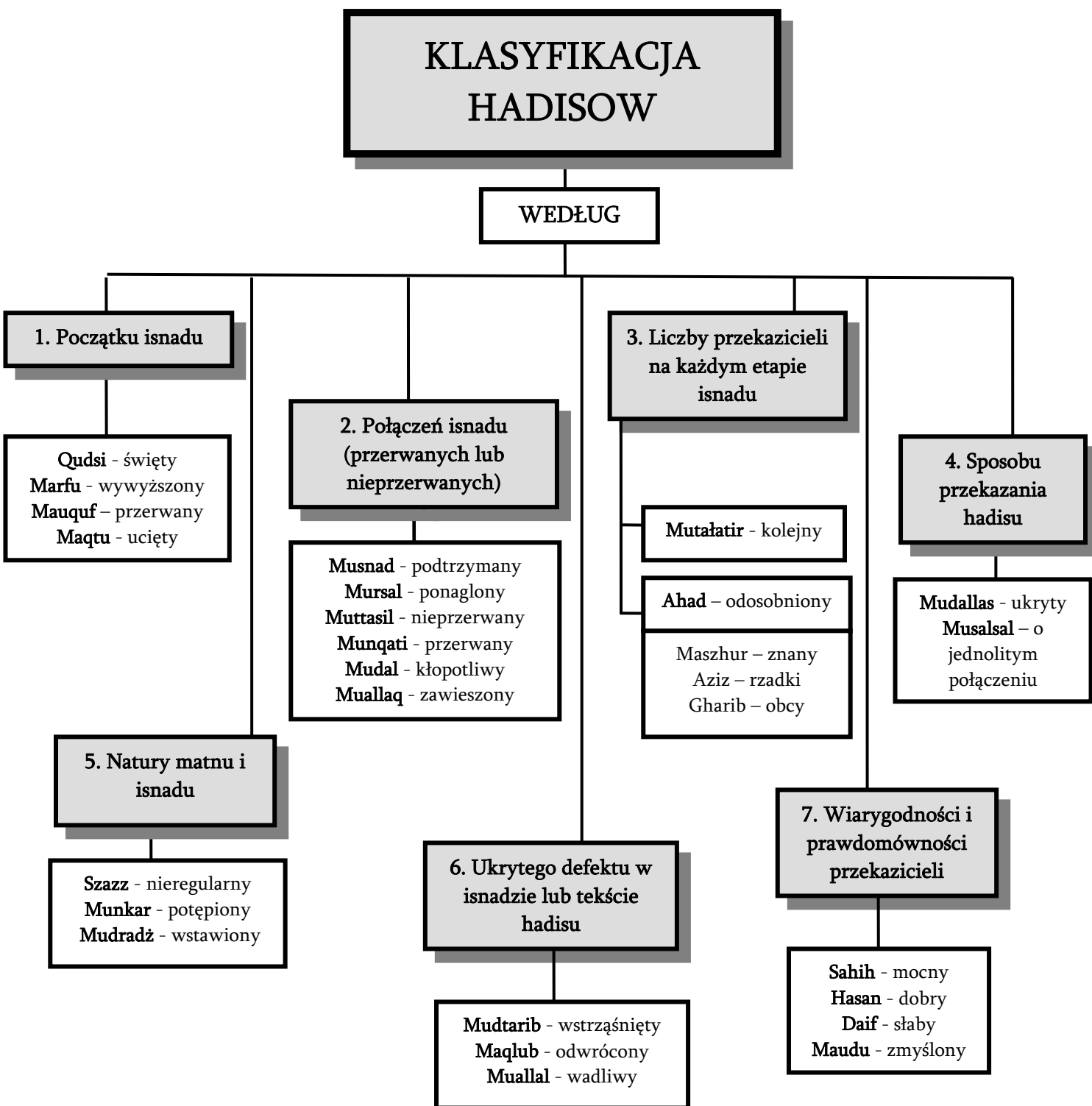
Dwaj inni przekazicieli zrelacjonowali podobnie, obaj włącznie z imieniem Abu Musy, Towarzysza, od którego przekazał Abu Burda. Al-Chatib kontynuuje, udowadniając, że as-Sauri i Szuba obaj usłyszeli ten hadis od Abu Ishaq w trakcie tego samego posiedzenia, w przeciwieństwie do innych trzech przekazicieli (Junusa b. Abi Ishaq, Israila b. Junus i Qaisa b. al-Rabi), którzy usłyszeli je na innych posiedzeniach. Stąd dodane imię Abu Musy w isnadzie jest całkowicie do przyjęcia.¹¹⁹

¹¹⁷ al-Hakim, str. 26.

¹¹⁸ al-Chatib al-Baghdadi, „*Al-Kifaja fi Ilm al-Ritaja*” [Hyderabad, 1357], str. 387.

¹¹⁹ tamże, str. 411-413.

10. **Ibn al-Salah** (zm. 643 r.h.) zgadzał się z asz-Szafiim w odrzuceniu hadisu *mursal*, jeśli nie zostanie udowodnione, że został przekazany przez łańcuch *musnad*.
11. **Ibn Tajmija** (zm. 728 r.h.) podzielił hadisy *mursal* na trzy kategorie. Powiedział: „Niektóre są do przyjęcia, inne nie, a inne wymagają głębszego dochodzenia:
 - a. jeśli wiadomo, że przekaziciel robi tak (tzn. relacjonuje poprzez *irsal*) od wiarygodnych źródeł, wtedy jego przekaz jest akceptowany;
 - b. jeśli czyni tak od dwóch rodzajów źródeł: wiarygodnych i niewiarygodnych, nie przyjmujemy jego przekazu (takim jakim jest, bez dalszego dochodzenia), bo przekazuje od kogoś, czyja wiarygodność nie jest znana;
 - c. wszystkie hadisy *mursal*, które przeczą przekazom pochodzącym od wiarygodnych źródeł, zostaną całkowicie odrzucone”.
12. **Az-Zahabi** (zm. 748 r.h.) uznawał *mursal* młodszych Następców, jak al-Hasan al-Basri, az-Zuhri, Qatada i Humaid al-Ta'il za najstarszy rodzaj *mursal*.
13. Późniejsi uczeni, jak Ibn Kasir (zm. 744 r.h.), al-Iraqi (zm. 806 r.h.), Ibn Hadżar (zm. 852), al-Sujuti (zm. 911), Muhammad b. Ibrahim al-Łazir (zm. 840), Dżamal al-Din al-Qasimi (zm. 1332) i Tahir al-Dżazairi (zm. 1338) wyczerpująco omówili to zagadnienie, ale opinia żadnego z nich nie różni się od tych wyżej wymienionych.

RIDŻAL AL-HADIS

NAUKA O PRZEKAZICIELACH HADISU

Mustalah al-Hadis jest mocno powiązana z *Ridżal al-Hadis* (studiami nad przekazicielami hadisów). Po dokładnej analizie, uznani eksperci spośród Salafów poczynili uwagi, komentarze stwierdzające autentyczność lub dyskredytujące przekazicieli hadisów i nadali im określenia:

- imam (przywódca),
- hafiz (zachowujący),
- wiarygodny, prawdomówny,
- popełnia błędy,
- słaby,
- opuszczony (przez muhaddisów),
- kłamca, wymyślał hadisy.

Przekaziciele jednomyślnie określani przez pierwsze dwa wyrażenia mogą się przyczynić do isnadu *sahih* (autentycznego). Isnad zawierający przekaziciela określonego przez ostatnie dwa jest prawdopodobnie *daif dżiddan* (bardzo słaby) lub *maudu* (zmyślny). Przekaziciele mianowani dwoma środkowymi wyrażeniami uczynią isnad słabym (*daif*), chociaż w przypadku, gdy kilku z nich relacjonuje ten sam hadis niezależnie, często może to spowodować podniesienie hadisu do poziomu *hasan* (dobry). Jeśli uwagi odnośnie jakiegoś konkretnego przekaziciela są ze sobą sprzeczne, wtedy trzeba dojść do rozważnego werdyktu po dogłębnej analizie.

Pośród wczesnych dostępnych prac w tej dziedzinie znajdują się:

- „*Tarich*” Ibn Maina (zm. 233 r.h.),
- „*Tabaqat*” Chalifa b. Chajjat (zm. 240 r.h.),
- „*Tarich*” al-Buchariego (zm. 256 r.h.),
- „*Kitab al-Dżarh ʾal-Tadil*” Ibn Abi Hatima (zm. 327 r.h.)
- „*Tabaqat*” Muhammada b. Sad (zm. 320 r.h.).

KTO WYMYŚLAŁ HADISY?¹²⁰

Omówimy tutaj szczegółowo powody wymyślenia hadisów i znane z tego grupy. Mimo iż niektóre z nich datują się na czasy kalifa Alego – oby Allah był z niego zadowolony – ich źródła wciąż znajdują się pośród wielu dewianckich i wprowadzających innowacje sekt.

¹²⁰ za „*The Criticism of Hadith*”, szejcha Suhaiba Hasan.

Różnice polityczne

Historia islamu była świadkiem wielu wrzaw i zamieszek po zamordowaniu trzeciego kalifa – Usmana. Walki między zwolennikami Alego i Aiszy, a później zwolennikami Muałiji doprowadziły do utworzenia (dwóch ugrupowań) Szia i Chałaridż. Wielka ilość zmyślonych hadisów na korzyść Alego i domu (rodziny) Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) pochodziła od samych szyitów, jak przyznało dobrze znane szyickie źródło.

Ibn Abi al-Hadid powiedział: „Do hadisów wprowadzono kłamstwa, początkowo dzięki zasługom szyitów. Na początku zmyślili wiele hadisów na korzyść ich człowieka, powodując się wrogością w stosunku do swoich przeciwników. Kiedy Bakrijja (polecznicy Abu Bakra) dowiedzieli się, co uczynili szyici, wymyślili hadisy korzystne dla ich człowieka”.¹²¹

Jednym z ich dobrze znanych przekazów w związku z tym jest hadis z Ghadir Chumm¹²², który mówi:

„Prorok wziął dłoń Alego w obecności Towarzyszy w drodze powrotnej z pożegnalnej pielgrzymki. Stał z nim tak, dopóki wszyscy go poznali. Potem powiedział: „To jest mój pełnomocnik, brat i kalif po mnie. Słuchajcie go więc i bądźcie mu posłuszni”.¹²³

Irak zawsze był centrum wymyślania hadisów. Przekazano, że Aisza powiedziała: „Ludzie Iraku! Ludzie z asz-Szam¹²⁴ są od was lepsi. Wielu Towarzyszy Proroka udało się do nich. I przekazali nam to, co znamy. A do was udało się ich niewielu. A wy przekazaliście nam to, co znamy i to, czego nie znamy”.¹²⁵

Abdur-Rahman bin al-Mahdi przekazał Malikowi, że ilość hadisów, jakie usłyszał w Medynie w ciągu czterdziestu dni była nie większa od tej, którą usłyszał w Iraku w ciągu jednego dnia. Usłyszawszy to, imam Malik poczynił uwagę (zwracając się do ludzi Iraku): „Skąd wzięliście tę walutę (hadisy)? Zrobiliście ją w nocy, a następnego dnia puściliście w obieg!”¹²⁶

Lecz niekoniecznie oznacza to, że nie było nikogo, kto zatrzymałby tę tendencję. Uczeni w dziedzinie hadisu, tacy jak: Qatada, Jahja b. Abi Kasir, Hammad bin Salama, Dżarir bin Hazim i Hiszam al-Dastałai – w Basrze oraz Ibn Ishaq al-Amasz, Sauri, Ibn Ujaina i Israil - w Kufie – byli wybitnymi osobistościami w tej dziedzinie.¹²⁷

Z drugiej strony Chałaridż stali się silnymi przeciwnikami Alego i Muałiji, aczkolwiek ze względu na ich ścisłą zasadę odnoszącą się do kłamstw, które stanowiły dla nich wielki grzech, z trudem mogliby wymyślić hadisy. Przekazy mówiące, iż oni również wymyślali hadisy są kwestią sporną, przy czym wielu uczonych wypowiada się na ich korzyść, m.in. Ibn Tajmija, znany ze swej ścisłości przy wydawaniu osądów na temat hadisów.¹²⁸

¹²¹ Ibn Abi al-Hadid, „*Szarh Nahdż al-Balagha*”, [Dar al-Kutub al-Arabija al-Kubra, Kair], 1:135.

¹²² Ghadir Chumm to miejsce w połowie drogi między Mekką i Medyną, ważne z historycznego punktu widzenia, gdyż w nim Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) wygłosił kazanie, które jest załącznikiem podziału sunnitów i szyitów; Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) zwrócił się wtedy do ludzi, mówiąc o Alim i nazwał go ‘malla’ i interpretacja tego słowa różni szyitów i sunnitów; pierwsi uznali, że tym samym Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) mianował Alego swoim następcą i kalifem, drudzy zaś, że słowo to jest pochwałą dla Alego, a nie wyznaczeniem go na przywódcę po nim; istnieją różne wersje tego hadisu, niektóre akceptowane są przez szyitów, inne przez sunnitów, inne zaś przez obydwie grupy; przyp. tłum.

¹²³ Ibn Kasir, „*Al-Bidaja łal-Nihaja*”, 7:347.

¹²⁴ asz-Szam - obszar na Bliskim Wschodzie, do którego należą: Palestyna, Jordania, Syria i Liban, łącznie z Jerozolimą i Damaszkim; przyp. tłum.

¹²⁵ Ibn Asakir, „*Al-Muduat al-Kubra*”, 1:4.

¹²⁶ Ibn Tajmija, „*Al-Muntaqa min Minhaddż al-Itidal*”, str. 88.

¹²⁷ tamże

¹²⁸ Ibn Tajmija, „*Minhadż al-Sunna*”, [Bulaq, 1321 A.H.], 3/31.

Odłamy powstałe wskutek sporów związanych z wiarą

Pod koniec kalifatu Umajadów i za panowania Abbasydów wynikło wiele kwestii spornych związanych z wiarą i Atrybutami Allaha. Spory te przyczyniły się do utworzenia różnych odłamów (sekt) takich jak: Qadarijja, Dżabarijja, Mutazila, Murdzia, Mudżassima i Muatila.

Zwolennicy poszczególnych opinii wymyślali sprzeczne hadisy, zarówno dla poparcia jednej opinii, jak również dla zaprzeczenia jej. Jak przyznał Muhriz Abu Radża, mocny stronnik Qadarijja (stojący za wieloma fałszywymi hadisami): „Nie przekazujcie nic od nikogo spośród Qadarijja, bo wymyślaliśmy hadisy w celu przekonania ludzi do wiary w Qadar (Przeznaczenie), z intencją otrzymania nagrody od Allaha”.¹²⁹

Zandaqa

Zanadiqa to liczba mnoga od *zindiq*, co w fachowej terminologii odnosi się do hipokryty heretyka, który udaje, że trzyma się wiernie islamu, jednocześnie skrywając swoje prawdziwe wierzenia, przekonania. Słowo to jest pochodzenia perskiego, zostało zarabizowane po podboju Persji.

Zandaqa oznacza stwarzanie pozorów wiary w prawdziwą religię, jednocześnie będąc wiernym wewnątrz rzeczy przeciwnej. W czasach Wysłannika Allaha (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) taką religijną hipokryzję nazywano *nifaq*; aczkolwiek dziś nazywa się ją mianem *zandaqa*.¹³⁰

Byli oni oddani wierze islamu, ale nigdy nie przyjęli jej całym sercem. Lekceważyli islam jako wiarę i jako państwo. Puścili w obieg hadisy oddające nieprawdziwy i nielogiczny obraz islamu.

Jeden z nich, Abdul-Karim bin Abi al-Audża, w momencie, gdy skazano go na śmierć z rozkazu Muhammada bin Sulajman, emira Basry - przyznał: „Na Boga, wymyśliłem cztery tysiące hadisów zakazujących rzeczy dozwolonych lub zezwalających na rzeczy zakazane”.¹³¹

Pewien absurdalny hadis o pochodzeniu Stworzyciela, uznany za jedną z ich śmiałych prób, brzmi: „Kiedy Allah Wszchemogący chciał stworzyć Siebie, najpierw stworzył konia i pozwolił mu biec galopem, aż się spocił. Potem On stworzył Siebie z tego potu”.¹³²

Kolejną postacią znaną z wymyślania był Muhammad bin Said al-Muslub, który został skazany na śmierć przez kalifa z rodu Abbasydów; wymyślił następujący hadis na podstawie przekazu Anasa, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) rzekł: „Jestem pieczęcią Proroków, chyba że Allah zechce”.¹³³ Wyraźnie człowiek chciał dać wiarę jego prorocत्वu poprzez dodanie nadzwyczajnej przyczyny.¹³⁴

Gawędziarze

Niezwykłe opowieści pełne niewiarygodnych zdarzeń i przykuwających uwagę opisów zawsze były źródłem inspiracji dla zwykłego człowieka. To właśnie czynili gawędziarze w meczetach. By uczynić ich teksty wiarygodnymi, poprzedzali je pełnym isnadem. Większość takich przekazów była całkowicie odrzucana przez uczonych w dziedzinie hadisu. Sulajman bin Mihran al-Amasz, znany uczony hadisu, wszedł do jednego meczetu w Basrze i usłyszał, jak pewien gawędziarz mówił: „Amasz przekazał nam na podstawie

¹²⁹ Ibn Hadżar, „*Lisan al-Mizan*”, 1:12.

¹³⁰ dwa pierwsze akapity – przyp. tłum.; źródło: www.hanbalis.com

¹³¹ Ibn al-Dżauzi, 1:31.

¹³² Sujuti, „*Al-Lail al-Masnua fi al-Ahadis al-Maudua*”, 1:3.

¹³³ Sujuti, „*Tabrib*”, str.186.

¹³⁴ Ibn Iraq, „*Tanzih al-Szaria al-Marfua*”, Kair, 1:179.

przekazu Abu Ishaq, który przekazał od Abu Łaila... itd. Usłyszawszy to, Amasz usiadł w środku kręgu i zaczął wrywać sobie włosy spod pachy. Gawędziarz rozgniewał się powiedział: „Wstydz się! Co robisz, kiedy dyskutujemy o sprawach wiedzy?” Amasz odpowiedział: „Ja jestem lepszy od ciebie”. Tamten spytał: „Jak to?” Amasz odpowiedział: „Ponieważ czynię to, co było sunną, zaś ty opowiadasz kłamstwa. Ja jestem Amasz i nie przekazałem nic z tego, co ty mówisz”.¹³⁵

Przekazano, że jeden gawędziarz z Bagdadu, wyjaśniając werset: {*Być może twój Pan pošle cię na Maqām Mahmūd (miejsce chwały i czci, tzn. zaszczyt wstawiennictwa w Dniu Zamrtwychwstania)*} [17:79] - powiedział, że Allah posadzi Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) obok Niego na Swym Tronie. Wyjaśnienie to doszło do Muhammada bin Dżarir at-Tabari (zm. 310 r.h.), który odrzucił je z miejsca i wypisał na swych drzwiach: „Pochwalony jest Ten, Który nie ma współtowarzysza ani nikogo, kto siedziałby obok Niego na Tronie”. Spowodowało to furię wśród mieszkańców Bagdadu i obrzucili jego dom kamieniami, aż przysypały drzwi.¹³⁶

Pozbawieni wiedzy asceci (sufi)

Sufi wymyślali hadisy o zaletach różnych uczynków w celu nakłonienia ludzi do poświęcania większej ilości czasu nadobowiązkowym formom czci. Ghulam Chalil (zm. 275 r.h.), słynny sufi z Bagdadu, wymyślił około czterystu hadisów. Gdy umarł, zamknięto drzwi całego rynku w akcie żałoby.¹³⁷

Niektórzy zwolennicy Karramija

Karramija wzięli nazwę od Muhammada bin Karram al-Sidżjistani, który wierzył, że atrybuty Allaha są podobne do tych posiadanych przez ludzi; przyczynili się wielce do wymyślania hadisów o zaletach pewnych konkretnych czynów. Uznali, że Prorok (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) powiedział: „Ten, kto umyślnie mówi o mnie kłamstwo, niech przygotuje sobie miejsce w ogniu”, ale dodali: „Nie mówiliśmy kłamstwa o nim, lecz dla niego”.¹³⁸

Ludzie, tacy jak Maisra bin Abd Rabbihi i Abu Isma Nuh bin Abi Marjam al-Marłazi wymyślali hadisy o zaletach każdej sury Koranu. Usprawiedliwiali to słowami: „Spotkałem ludzi zostawiających Koran i zajmujących się fiqhem Abu Hanify oraz *maghazi* (przekazami z wypraw wojennych) Ibn Ishaq, więc wymyśliłem hadisy, oczekując nagrody (od Allaha)”.

Kolejny przykład, podany przez szejcha al-Albani: „Świat zakazany jest dla ludzi życia przyszłego, a życie przyszłe jest zakazane dla ludzi tego świata. A obydwie zakazane są dla ludzi Allaha”.¹³⁹

Faworyzowanie miasta, rasy lub czyjeś imama

- Literatura hadisów zawiera wiele tekstów o zaletach itp. różnych miast; fałszywość większości z nich została udowodniona. Uprzedzenie do jakiegoś miejsca było w rzeczy samej największym czynnikiem stojącym za tego rodzaju fałszowaniem (hadisów). Hadisy o zaletach takich miast

¹³⁵ Sujuti, „*Tahzir*”, str. 214.

¹³⁶ Sujuti, „*Tahzir*”, str. 161.

¹³⁷ al-Chatib al-Baghdadi, „*Tarich al-Baghdad*”, 5:79.

¹³⁸ Ibn Kasir, „*Al-Bais al-Hasis*”, str. 79.

¹³⁹ szejch Nasiruddin al-Albani, „*Silsila al-Ahadis al-Daifa ʾal-Maudua*”, [Beirut, 1384 r.h.], 1:50.

jak: Dzedda, Basra, Jordan, Chorasán¹⁴⁰, Asqalan, Qiafin, Nisibin, Antiochia, Ibadan (Irak) oraz potępiające Konstantynopol, Tabrija, Antiochię, spalone miasto oraz Sanę - tworzą długi rozdział w dziele Ibn Iraqa.¹⁴¹

- Faworyzowanie rasy jest kolejnym powodem puszczenia w obieg hadisów, takich jak:

„Zandzi (Murzyn) popełnia cudzołóstwo, kiedy jest zadowolony i kradnie, gdy jest głodny. Między nimi jest również hojność i wzajemna pomoc”.¹⁴²

„Kochaj Arabów z trzech powodów. Ja jestem Arabem. Koran jest w języku arabskim, a mieszkańcy Raju będą mówić po arabsku”.¹⁴³

„Ten, kto nie ma nic do dania w jałmużnie, powinien w zamian przekląć żyda”.¹⁴⁴

- Faworyzowanie własnego imama i nienawiść do innego świetnie odzwierciedla następujący hadis: „Wśród mojej ummy będzie człowiek znany jako Muhammad bin Idris (tzn. asz-Szafii), który będzie dla niej bardziej niebezpieczny niż Iblis (szatan); i będzie wśród mojej ummy człowiek znany jako Abu Hanifa, który będzie jej latarnią”.¹⁴⁵

Podobne czynniki miały wpływ na wymyślanie hadisów popierających opinię w jakiejś prawnej kwestii utrzymywaną przez jednego imama oraz potępiających opinię innego.

Hadisy wymyślone z powodów osobistych

Dobrym przykładem jest wymyślony hadis o zaletach poszczególnych warzyw i zbóż. Ibn Qajjim zasłyszał i zebrał wiele takich hadisów w kolekcji pt.: „*Al-Manar al-Munif fi al-Sahih łal-Daif*”. Są wśród nich hadisy mówiące o zaletach arbuza, soczewicy, ryby, oberżyny, winogron, groszku, bobu, soli, pora, granatów i innych warzyw. Zacytujmy dla przykładu: „Jedz dynię, gdyż oświeca umysł i jedz soczewicę, gdyż została pochwalona przez siedemdziesięciu wysłanników”.¹⁴⁶

Mądre powiedzenia przekształcone w hadisy

Niektórzy próbowali przypisać Prorokowi (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim) różne parabole i mądre powiedzenia (przysłowia). Wiadomo na przykład, że następujące powiedzenie to słowa Harisa bin Kalda, dobrze znanego lekarza: „Brzuch jest domem choroby, a zapobieganie jest głową lekarstw”.¹⁴⁷

¹⁴⁰ dziś jedna z trzydziestu prowincji Iranu, w północno-wschodniej jego części; jej stolicą jest Meszhed; natomiast dawna perska prowincja Chorasán obejmowała tereny zarządzane dziś przez Iran, Afganistan (miasta Balch i Herat), Turkmenistan i Uzbekistan; przyp. tłum.

¹⁴¹ Ibn Iraqa, str.2:45-65.

¹⁴² Ibn Iraqa, str. 231.

¹⁴³ Ibn Iraqa, 2:30.

¹⁴⁴ al-Chatib al-Baghdadi, 14:270.

¹⁴⁵ Ibn Dżaldzi, „*Al-Mađduat*”, 1/457 & Ibn Iraqa, 2:3. Dla pełnego wyjaśnienia patrz „*The Prophet's Prayer described.*” szejcha al-Albani.

¹⁴⁶ szejch al-Albani, „*Silsilat il-Ahadis al-Daifa łal-Maudua*”, 1:57.

¹⁴⁷ Muhammad Adib Salih, „*Lamahat fi Usul al-Hadis*”, [Damaszek, 1393 r.h.], str. 305.

KSIĘGI HADISÓW¹⁴⁸

W tym rozdziale przedstawimy główne klasyczne zbiory hadisów i ważność każdego z nich, tzn. stopień uznania, jakim cieszą się wśród muzułmanów oraz wiarygodność, na jaką zasługują. Chodzi o dzieła, w których hadisów zebranych są jako *'riłaja'*, czyli przekaz.

Wiele jest ksiąg zestawionych jako zbiory hadisów. Niektóre z nich dotarły do nas, inne nie. Rękopisy wielu z nich wciąż się znajdują w bibliotekach świata czekając na analizę ekspertów i publikację. Ich wielka liczba to rzecz normalna, gdyż samych hadisów jest niezmiernie dużo. Na przykład, imam Ahmad bin Hanbal przestudiował siedemset tysięcy pięćset hadisów, z których wybrał około trzydziestu tysięcy do jego kolekcji zwanej „*Musnad*” i były to te, których autentyczność mógł stwierdzić. Imam as-Sujuti próbował zebrać je w jednym dziele encyklopedycznym „*Dżam al-Dżalami*”, ale zmarł, kiedy miał spisanych sto tysięcy i kolejne sto tysięcy w przygotowaniu.

Zbiory te pochodzą z różnych epok i różnią się wiarygodnością. Eksperci sklasyfikowali te najważniejsze w *tabaqa* – kategorie:

1. Pierwsza składa się z najbardziej wiarygodnych ksiąg i jest ich trzy: „*Sahih al-Buchari*”, „*Sahih Muslim*” i „*Mułłata*” imama Malika. Ci trzej autorzy uparcie dążyli do zbierania jedynie takich hadisów, które przeszły ścisłą krytykę, dlatego też zawartość ich ksiąg została poddana selekcji, po której pozostały w nich jedynie hadisy o stopniu *mutalatir*, *sahih* lub *hasan*.
2. Druga skupia: „*Dżami*” at-Tabariego, „*Sunan*” Abu Dauda, „*Musnad*” Ahmada ibn Hanbal, „*Mudżtaba*” an-Nasaiego i „*Musnad*” ad-Darimiego. Są to dzieła, które nie osiągnęły stopnia wspomnianych w poprzednim punkcie, ale ich autorzy nie pozwolili sobie na żadną opieszałość (mimo iż wśród ich hadisów są niektóre słabe – *daiif*) i krytycy przyjęli je otwarcie za względu na ścisłość zastosowanych przez nich zasad. Zespół tych dwóch kategorii – pierwszej i drugiej - to najbardziej upoważnione źródło do wyprowadzania z ich tekstów norm i pewnej wiedzy o islamie. Eksperci w dziedzinie hadisu opierają się przede wszystkim na tych księgach (z punktu 1 i 2).
3. Trzecia obfituje w hadisy słabe (*daiif*) typu *szazz*, *munkar*, *muđtarib*, w których niektórzy z przekazicieli nie są dobrze znani. Ma to miejsce w „*Musnad*” Ibn Abi Szaiby, „*Musnad*” at-Tajalisiego, „*Musnad*” Abda ibn Hamid, „*Musanna*” Abdur-Razzaqa i w księgach al-Bajhaqiego, at-Tabaraniego i at-Tahańiego. Z tych dzieł mogą skorzystać jedynie doświadczeni w dziedzinie hadisu, zdolni do wybrania – po uprzedniej dogłębnej weryfikacji – tekstów do przyjęcia. Oznacza to, że badanie ich wymaga wielkiej zdolności oddzielenia tego, co wiarygodne od tego, co należy odrzucić po szczegółowym przestudiowaniu każdego hadisu i jego przekazicieli.
4. Czwarta to kategoria odrzucana z miejsca, w której mieści się wielka liczba późnych dzieł zawierających legendy, przesady, baśnie – włożone w usta Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim). Pozbawione są jakiegokolwiek dokładności i eksperci mogą je łatwo wykryć.

Sześć Ksiąg (*al-Kutub as-Sitta*) lub Autentyczne (*as-Sihah*)

Jest to ogólna nazwa nadana dziełom al-Buchariego, Muslima, Abu Dauda, at-Tirmiziego, an-Nasaiego i Ibn Madży. Między uczonymi istnieją różnice i niektórzy na szóstym miejscu wymieniają imama Malika, zamiast Ibn Madży, a inni ad-Darimiego. Różnica ta bierze się stąd, że niektórzy autorzy uważają księgę Malika bardziej za rozprawę prawną (*fiqh*) niż zbiór hadisów, pomimo wartości tych, których cytuje.

¹⁴⁸ rozdział Księgi Hadisów zaczerpnięty został z www.musulmanesandaluces.org; przyp. tłum.

W każdym bądź razie, wyrażenie Pięć Ksiąg (*al-Kutub al-Chamsa*) jest być może bardziej odpowiednie w zastosowaniu do poprzednich ksiąg z wykluczeniem dzieł Ibn Madży, ad-Darimiego i Malika, wokół których istnieje wspomniana polemika.

Kiedy na końcu hadisu widzimy uwagę: *'rahalul-chamsa'* – przekazało pięciu, oznacza to, że hadis występuje w pięciu księgach (al-Buchariego, Muslimum, Abu Dauda, at-Tirmiziego i an-Nasaiego). Hadisy występujące w obu księgach, zarówno u al-Buchariego, jak i Muslimum, mają na końcu adnotację *'rahalusz-szajchan'* – przekazało Dwóch Szejków - lub *'muttafaq alajh'* – zgodni co do niego.

Każda z sześciu ksiąg ma swą własną cechę charakterystyczną. Ten, kto chce poszerzyć swą wiedzę o islamie powinien sięgnąć po „*Sahih al-Buchari*”. Jeśli szuka hadisu w czystej postaci, najbardziej wskazany jest „*Sahih Muslim*”. Kto pragnie więcej szczegółów na temat sztuki przekazywania hadisu, znajdzie je w „*Dżami*” at-Tirmiziego. Dobra recenzja hadisów dotyczących zasad islamu to „*Sunan*” Abu Dauda. Jeśli ktoś poszukuje uporządkowanej ekspozycji, znajdzie ją w księdze Ibn Madży. Z kolei dzieło an-Nasaiego łączy w sobie większość wymienionych cech.

„*Sahih al-Buchari*” jest powszechnie uznany za najpoważniejsze i najściślejsze dzieło w dziedzinie hadisu. Jego autor był niezmiernie skrupulatny, czym zdobył sobie sławę zebrania hadisów o autentyczności niepodlegającej dyskusji. Mówi się, że po Koranie jest to najbardziej wiarygodna księga, jaka istnieje w związku z prawdziwością oryginalnych tekstów. Przewyższa „*Sahih Muslim*”, ponieważ al-Buchari stawiał jako warunek (*szart*) do rozpoczęcia dyskusji o danym hadisie i poddaniu go krytyce – by najpierw udowodnić, że przekaziciel był współczesnym źródła, od którego twierdził, że usłyszał hadis, jak również musiał udowodnić, że rzeczywiście zasłyszał go od tego źródła. Są to dwa słynne warunki al-Buchariego: *muasara* (współczesność źródła) i *sama* (zasłyszanie). Natomiast jedynym wymogiem, jaki stawiał Muslim do rozpoczęcia procesu krytyki, była współczesność przekaziciela w stosunku do źródła. Aczkolwiek niektórzy autorzy Magrebu preferowali „*Sahih Muslim*”. Czy tak, czy tak, obydwie księgi są jednogłośnie uznane za mistrzowskie dzieła w dziedzinie hadisu, a ich źródło za najpoważniejsze i najściślejsze.

„*Sahih al-Buchari*” zawiera dwa tysiące sześćset dwa hadisy, nie licząc powtórzeń i wariantów niektórych z nich. Autor podzielił zawartość na rozdziały i nadał im tytuły. Ibn Hadżar al-Asqalani napisał obszerny komentarz do tej księgi. Muslim zaś zebrał cztery tysiące hadisów, nie licząc powtórzeń, lecz nie podzielił ich na rozdziały (rozdziały, na które jego dzieło podzielone jest obecnie zawdzięczamy imamowi an-Na’afi, głównemu komentatorowi księgi Muslimum).

Jeśli chodzi o „*Muḥaṭa*” Malika, eksperci w dziedzinie hadisu uważają ją za trzecią księgę co do wiarygodności, a niektórzy wymieniają ją wśród Sześciu Ksiąg. Ci, którzy wykluczają ją ze zbiorów hadisów, robią to z powodu wielu dygresji prawniczych, co czyni ją bliższą księgom fiqhu.

Dżalamy

Dżami (l.mn. *dżalamy*) to zbiór hadisów biorący pod uwagę tematykę hadisów. Istnieje pewien konsensus, iż hadisy można klasyfikować w osiem wielkich bloków tematycznych:

- *Bab al-Aqaid* – Rozdział Postulatów Doktrynalnych;
- *Bab al-Ahkam* – Rozdział Zasad dotyczących Praktyki;
- *Bab ar-Riqaq* – Rozdział Zasad Zachowania;
- *Bab Adab at-Taam lasz-Szarab* – Rozdział Manier Jedzenia i Picia;
- *Bab at-Tafsir lat-Tarich las-Sijar* – Rozdział Tafsiru, Historii i Biografii;
- *Bab as-Safar lal-Qijam lal-Quud* – Rozdział Podróży, Wstawania i Siadania (zwany również *Bab asz-Szamuil* - Rozdział Cech);
- *Bab al-Fitan* - Rozdział Prób, Nieszcześć
- *Bab al-Manaqib lal-Masalib* – Rozdział Pochwał i Nagan.

Każda księga, która zawiera osiem takich rozdziałów to *dżami*, czyli kompendium. Na przykład „*Dżami*” autorstwa at-Tirmiziego.

Masanid

Musnad (l.mn. *masanid*) to zbiór hadisów pogrupowanych według przekazicieli, a ci z kolei uporządkowani są według ich wybitnej pozycji w islamie i osobistej genealogii. Przykładem *musnadu* jest dzieło Abu Dauda. Jeśli w *musnadzie* treść przypisana każdemu przekazicielowi uporządkowana jest również według dziedzin fiqhu, przyjmuje wtedy nazwę *musannaf*.

Najsłynniejszy *musnad* to „*Musnad*” imama Ahmada bin Hanbal, który zawiera wiele hadisów *sahih* niewystępujących w dziełach al-Buchariego i Muslima.

Maadżim (Słowniki)

Mudżam (słownik) to zbiory hadisów zestawionych w porządku alfabetycznym według przekazicieli, ich krajów, plemion, do których należeli, itd. Najsłynniejszym autorem takich słowników (*maadżim*) był at-Tabarani.

Mustadrakat

Mustadrak (l.mn. *mustadrakat*) to dzieło, w którym autor zbiera hadisy spełniające warunki stawiane przez jednego uczzonego, ale które umknęły jego uwadze. Najważniejszym jest ten napisany przez al-Hakima an-Nisaburi, jako dodatek do „*Sahih al-Buchari*” i „*Sahih Muslim*” (aczkolwiek *mustadrak* ten był krytykowany, ponieważ zawiera hadisy, których nie dopuściliby ani al-Buchari, ani Muslim).

Mustachradżat

Mustachradż (l.mn. *mustachradżat*) to księga, w której autor zestawiał hadisy zebrane przez innego, ale cytuje je z własnym łańcuchem przekazicieli. To znaczy, umacnia je inną drogą przekazu. Przykładem tego są „*Mustachradż*” Abu Bakra al-Ismaili do „*Sahih al-Buchari*”, „*Mustachradż*” Abu Ałana do „*Sahih Muslim*”, „*Mustachradż*” Abu at-Tusiego do „*Sunan at-Tirmizi*” i „*Mustachradż*” Muhammada ibn Abdul-Malin ibn Aiman do „*Sunan Abu Daud*”.

Adżza

Dżuz (l.mn. *adżza*) czyli ‘część’, to rozprawa zawierająca jedynie hadisy posiadające tego samego przekaziciela lub o tej samej tematyce. Na przykład, *Dżuz* Abu Bakra, *Dżuz* o zasadach wykonywania *Qijam al-Lajl* (autor: al-Maruzi) lub *Dżuz* o *Salat ad-Duha* (autor: as-Sujuti).

KRÓTKIE BIOGRAFIE WYBITNYCH UCZONYCH HADISU¹⁴⁹

Siedmiu wielkich imamów hadisu:

1. AHMAD IBN HANBAL:

Abu Abdullah, Ahmad bin Muhammad bin Hanbal Asz-Szaibani, znany jako Ibn Hanbal. Był on słynnym teologiem, prawnikiem i uczoneym hadisu. Był również jednym z czterech imamów fiqhu¹⁵⁰. Imam Ahmad urodził się w Bagdadzie w miesiącu rabi al-aħħal, 164 r.h. Studiował tam hadisy i fiqh wraz z innymi dziedzinami islamu, a potem wyjechał do asz-Szam i Hidżazu, by kontynuować studia. Był prześladowany za czasów panowania al-Mamuna bin Harun ar-Raszid, gdyż odmówił uznania innowacji (*bidah*) wprowadzonej przez sektę Mutazila, że Koran jest stworzeniem Allaha.¹⁵¹ Dzielnie zniósł wszelkie próby i ocalił Sunnę od innowacji nieszczęsnych wymysłów Mutazila. Był on najbardziej prześladowanym i najbardziej wytrwałym spośród wszystkich imamów. Największą sławę przyniósł mu zbiór hadisów Proroka – „*Musnad*”, zawierający między 28 a 29 tysięcy hadisów. Powiedziano, że Ibn Hanbal zapamiętał milion hadisów. Zmarł w Bagdadzie, w piątek 12 dnia miesiąca rabi al-aħħal 241 r.h.

2. AL-BUCHARI:

On jest Dowódcą Wiernych w wiedzy z zakresu hadisów, a jego pełne imię to Abu Abdullah, Muhammad bin Ismail bin Ibrahim bin al-Mughira bin Bardizbah al-Dżufi al-Buchari. Urodził się w miesiącu szaħħal w 194 r.h. w Bucharze, na terenie dzisiejszego Uzbekistanu. Studiował hadisy już za młodu i wiele podróżował po muzułmańskim świecie, zbierając hadisy i zestawiając te najbardziej autentyczne w jego księdze – „*Al-Dżami as-Sahih*”, która do dziś znana jest jako „*Sahih al-Buchari*” i zawiera 2602 hadisy; wybrał je on spośród tysięcy hadisów, które zapamiętał. Pobierał nauki u słynnych imamów hadisu, jak Malik bin Anas i Jahja bin Main. Zmarł w Samarkandzie, ówczesnej stolicy Uzbekistanu¹⁵², w nocy święta Id al-Fitr 256 r.h. Al-Buchari był niezrównany w dziedzinie metodologii hadisu, a jego dzieło „*Al-Dżami as-Sahih*” uznane jest za najbardziej autentyczną księgę po Koranie. Przetłumaczono ją na jęz. angielski i jest łatwo dostępna (uwaga tłumaczki: pełny zbiór w jęz. angielskim i arabskim jest dostępny na cd-romie, wyd. Darussalam).

3. MUSLIM:

Jego pełne imię to Muslim bin al-Hadżdżadz al-Quszairi an-Niszapuri. Urodził się w 204 r.h. w mieście Niszapur¹⁵³ niedaleko Mszhedu (Iran). Muslim uważany jest za drugiego po al-Bucharim w dziedzinie metodologii hadisu. Studia rozpoczął w bardzo młodym wieku i podróżował do Iraku, Hidżazu, asz-Szam i Egiptu; pobierał nauki u uczonych hadisu tamtych czasów, jak al-Buchari, Ahmad bin Hanbal i Ibn Abi Szaiba. Uczył również słynnych uczonych hadisu, jak at-Tirmizi i Ibn Abu Hatim. Sporządził zbiór hadisów zatytułowany „*Al-Musnad as-Sahih*”, który dziś znany jest jako „*Sahih Muslim*”. Dzieło to, uważane przez uczonych muzułmańskich za drugą najbardziej autentyczną księgę hadisów po „*Sahih al-Buchari*”, zawiera 9200 hadisów. Imam Muslim zmarł w swym rodzinnym mieście w miesiącu radżab 261 r.h. Księga „*Sahih*” Muslima została przetłumaczona na angielski.

¹⁴⁹ Za angielskim tłumaczeniem „*Bulugh al-Maraam*”, wyd. Darussalam.

¹⁵⁰ chodzi tu o czterech najszynniejszych imamów fiqhu: imam Malik, imam asz-Szafii, imam Abu Hanifa, imam Ibn Hanbal; przyp. tłum.

¹⁵¹ wiara *Ahl as-Sunna* głosi, że Koran jest Słowem Allaha – *Kalamullah*, i jako takie nie został stworzony.

¹⁵² dziś stolicą Uzbekistanu jest Taszkent; przyp. tłum.

¹⁵³ Niszapur – miasto w irańskiej prowincji Chorasán, w północno-wschodniej części Iranu; przyp. tłum.

4. ABU DAUD:

Abu Daud, Sulajman bin al-Aszath bin Ishaq al-Azdi as-Sidzistani, jeden ze znamienitych imamów hadisu, urodził się w 202 r.h. Wraz z al-Bucharim pobierał nauki u imama Ahmada bin Hanbal i był nauczycielem wielu późniejszych uczonych hadisu, jak at-Tirmizi i an-Nisai. Chociaż Abu Daud zebrał 500 tysięcy hadisów, zestawiał z nich jedynie 4800 w swym dziele „*As-Sunan*”, których nauczał w Bagdadzie i innych większych miastach tamtych czasów. Zmarł w Basrze, w piątek miesiąca szafal, 275 r.h. Zbiór „*Sunan*” Abu Dauda został przetłumaczony na angielski.

5. AT-TIRMIZI:

Abu Isa, Muhammad bin Isa bin Sura at-Tirmizi urodził się w 209 r.h w mieście Tirmiz w Uzbekistanie, niedaleko północnej granicy Afganistanu. Był uczniem Buchariego i zebrał 4000 hadisów w swym dziele „*Al-Dżami*”, które znane jest jako „*Sunan at-Tirmizi*”. Wniósł ogromny wkład w metodologię hadisu i napisał księgę na jej temat „*Al-Ilal*” [*Rozbieżności*]. Był znany z pobożności. Pod koniec życia oślepił i zmarł 13 dnia miesiąca radżab 279 r.h. Skrócona wersja „*Sunan*” at-Tirmizi dostępna jest na CD.

6. AN-NISAI:

Abu Abdur-Rahman, Ahmad bin Ali bin Szuajb bin Ali al-Hafiz urodził się w 215 r.h. w mieście Nisa (w Chorasanie). Zdobył sławę jako uczonego metodologii hadisu, zapamiętując i opanowując je. Jego dzieło znane jako „*Sunan an-Nisai*” jest trzecim po „*Sahih al-Buchari*” pod względem małej zawartości słabych hadisów. Żył w Egipcie, potem przeniósł się do Damaszku. Zmarł w Mekce w 303 r.h.

7. IBN MADŻA:

Abu Abdullah, Muhammad bin Jazid bin Madża al-Qizłini urodził się w 207 r.h. Pobierał nauki u imama Malika i innych, i wiele osób przekazało od niego hadisy. Był jednym z wybitnych uczonych hadisu, aczkolwiek jego „*Sunan*” zawiera wiele hadisów słabych, a nawet hadisy *munkar*. Ibn Madża zmarł w miesiącu ramadan w 273 r.h. „*Sunan*” Ibn Madży został przetłumaczony na angielski i wydany przez Kazi Publications, Lahore.

Inni uczeni hadisu:

8. RAHŁAJH:

Abu Jaqub, Ishaq bin Ibrahim at-Tamimi al-Hanzali al-Marłazi był wybitnym i wielkim hafizem¹⁵⁴, mieszkańcem i uczonym miasta Niszapur. Był również uważany za Szejcha Wschodu swych czasów i znany był jako Rahłajh. Imam Ahmad powiedział: „Nie znam w Iraku uczonego równego Ishaqowi”. Abu Zara powiedział również: „Nikt nie był tak dobry w zapamiętywaniu hadisów jak Ishaq”. Abu Hatim powiedział: „Jego biegłość (w hadisie), dokładność i zdolność zapamiętywania były zaskakujące”. Ibn Rahłajh urodził się w 166 r.h. i zmarł 15 dnia miesiąca szaban 238 r.h.

9. AHMAD BIN IBRAHIM AL-ISMAILI:

Abu Bakr, Ahmad bin Ibrahim bin Ismail bin al-Abbas al-Ismaili al-Dżurdżani urodził się w 277 r.h. Uważany był za imama i hafiza; nadano mu tytuł szejcha al-islam ze względu na jego szeroką wiedzę i ponieważ był przywódcą szafiitów w swym regionie.

¹⁵⁴ hafiz – osoba, która zapamiętała cały Koran; może się odnosić też do osoby, która wyróżniła się przez zapamiętanie wielkiej ilości hadisów – przyp. tłum.

10. AL-BAZZAR:

Abu Bakr, Ahmad bin Amr bin Abdul-Chaliq al-Basri był jednym z wybitnych uczonych hadisu i osiągnął rangę hafiza hadisów. Był autorem dwóch książek w dziedzinie hadisu: „*Al-Musnad al-Kabir*” i „*Al-Ilal*”. Nauki pobierał u at-Tabaraniego i innych. Al-Bazzar zmarł w 292 r.h.

11. AL-BAJHAQI:

Abu Bakr, Ahmad bin al-Husajn urodził się w miesiącu szaban w 374 r.h. Uznawany był za uczonego hafiza spośród wybitnych imamów hadisu i uczonych prawa szkoły szafiickiej. Napisał wiele książek, m.in.: „*As-Sunan al-Kubra*” i „*As-Sunan as-Sughra*”. Az-Zahabi powiedział: „Jego księgi przekroczyły tysiąc tomów”. Al-Bajhaq to miasto niedaleko Niszapur, od którego pochodzi jego późniejszy przydomek. Al-Bajhaqi zmarł w 458 r.h.

12. AR-RAZI:

Abu Hatim, Muhammad bin Idris bin al-Munzir al-Hanzali ar-Razi urodził się w 195 r.h. Był znamienitym hafizem, imamem i jednym z wybitnych uczonych, który wyróżnił się w dziedzinie metodologii hadisu. Był jednym z najbardziej poważanych uczonych w wiedzy z zakresu *al-Dżarh lat-Tadil* (nauka dyskredytacji i stwierdzania wiarygodności przekazicieli).

13. ABDULLAH BIN ALI IBN AL-DŻARUD:

Abu Muhammad, Abdullah bin Ali bin al-Dżarud an-Niszapuri, żyjący niedaleko Mekki, był imamem i hafizem spośród tych uczonych, który opanowali recytację Koranu. Był autorem „*Al-Muntaqa fil-Ahkam*” i był jednym z pobożnych uczonych swego czasu. Ibn al-Dżarud zmarł w 307 r.h.

14. AL-HARIS BIN ABU USAMA:

Imam Abu Muhammad, al-Haris bin Abu Usama Muhammad bin Dahir at-Tamimi al-Baghdadi był hafizem i autorem „*Al-Musnad*”, którego nie uporządkował. Ibrahim al-Harbi i Abu Hatim potwierdzili jego wiarygodność, a ad-Daraqutni powiedział: „On jest prawdomówny”. Al-Haris urodził się w 186 r.h., zmarł w dniu Arafa 282 r.h.

15. AL-HAKIM:

Abu Abdullah, Muhammad Abdullah an-Niszapuri al-Hakim, znany jako Ibn al-Baiji urodził się w 321 r.h. Był słynnym imamem w dziedzinie weryfikacji hadisu. Był autorem „*Al-Mustadrak*” - dzieła nt. metodologii hadisu. Mówi się, że pobrał nauki u tysiąca nauczycieli i był autorem wielu wartościowych książek. Al-Hakim był człowiekiem pobożnym i religijnym. Zmarł w miesiącu safar w 405 r.h.

16. IBN HIBBAN:

Abu Hatim, Muhammad bin Hibban bin Ahmad bin Hibban al-Busti urodził się w mieście Bust w Sidzistanie¹⁵⁵. Był jedną ze znamienitych postaci w wiedzy z zakresu hadisu, pobożnym człowiekiem, faqihem, uczonym i jednym z uczniów Ibn Chuzajmy. Zmarł w Samarkandzie w 354 r.h., przekroczywszy wiek osiemdziesięciu lat.

¹⁵⁵ kraina w południowo-zachodniej Azji, na pograniczu Pakistanu, Iranu i Afganistanu; przyp. tłum.

17. IBN CHUZAJMA:

Ibn Chuzajma, Muhammad bin Ishaq urodził się w 223 r.h. w Niszapur. Uważany był za szejcha al-islam i jednego z najwybitniejszych i najstarszych hafizów. Był imamem i hafizem Chorasana w jego czasach. Był również autorem ponad 140 ksiąg. Zmarł w Niszapur w 311 r.h.

18. IBN ABU CHAJSA:

Abu Bakr, Ahmad bin Abu Chajsama Zuhair bin Harb an-Nasai al-Baghdadi był słynnym imamem, hafizem i autorytetem. Napisał „*At-Tarich al-Kabir*”. Ad-Daraqutni powiedział o nim: „Był on wiarygodny i godny zaufania”. Al-Chatib powiedział również: „Był wiarygodnym uczonym, dokładnym hafizem, uczonym w historii ludzi i poetyckiej narracji”. Uczył się u Ahmada bin Hanbal i Ibn Maina. Ibn Abu Chajsama zmarł w miesiącu dżumada al-ula 289 r.h., w wieku 94 lat.

19. AD-DARAQUTNI:

Abul-Hasan, Ali bin Umar bin Ahmad bin Mahdi al-Baghdadi. Jego przydomek (ad-Daraqutni) pochodzi od wielkiego magazynu zwanego *Dar al-Qutn* (dosł. Dom Bawełny) w Bagdadzie. Był wielkim hafizem i jedynym imamem urodzonym w 306 r.h. Był autorytetem w dziedzinie metodologii hadisu, wiedzy z zakresu słabości hadisów i imion przekazicieli hadisów jego czasu. Ad-Daraqutni zmarł 8 dnia miesiąca zul-qaada 385 r.h.

20. AD-DARIMI:

Abu Muhammad, Abdullah bin Abdur-Rahman bin al-Fadl bin Bahram at-Tamimi ad-Darimi as-Samarqandi urodził się w 181 r.h. Był słynnym imamem, hafizem i szejchem al-islam Samarkandy oraz autorem „*Al-Musnad al-Ali*”. Zastyszał hadisy w al-Haramajn (czyli Mekce i Medynie), Chorasana, asz-Szam, Iraku i Egipcje. Muslim, Abu Daud, at-Tirmizi, an-Nasai i inni przekazali od niego hadisy. Opisywano go jako bardzo inteligentnego i wielce cnotliwego człowieka, i stawiany był za przykład pobożności, cierpliwości, ciężkiej pracy, oddawania czci i abstynencji. Zmarł 8 dnia zul-hidżdża 255 r.h.

21. ABU DAUD:

Sulaiman bin Daud bin al-Jarud al-Basri był z pochodzenia Persem i wyzwolonym niewolnikiem az-Zubaira. Był wielkim hafizem i jednym z wybitnych uczonych. Al-Qallas i Ibn al-Madini powiedzieli o nim: „Nie widziałem nikogo bardziej doświadczonego w dziedzinie hadisu od niego”. Ibn Mahdi powiedział: „On jest najbardziej prawdziwą osobą”. Spisał hadisy od ponad tysiąca uczonych. Abu Daud zmarł w 204 r.h.

22. IBN ABU AD-DUNJA:

Abu Bakr, Abdullah bin Muhammad bin Ubaid bin Sufjan bin Abu ad-Dunja al-Quraszi al-Baghdadi, wyzwolony niewolnik Banu Umajja, urodził się w 208 r.h. Był muhaddisem i prawdziwym uczonym. Napisał kilka ksiąg i był nauczycielem niejednego syna kalifów, jak al-Mutadid. Ibn Abu ad-Dunja zmarł w miesiącu dżumada al-ula 281 r.h.

23. AZ-ZUHLI:

Abu Abdullah, Muhammad bin Jahja bin Abdullah bin Chalid bin Faris, wyzwolony niewolnik Banu Zuhl urodził się w 170 r.h. Był szejchem al-islam i Dowódcą Wiernych w wiedzy z zakresu hadisu i hafizem miasta Niszapur. Nabył hadisy u wielu nauczycieli w al-Haramajn, asz-Szam, Egipcje, Iraku, ar-Raj, Chorasana, Jemenie i al-Dżazira¹⁵⁶. Był bardzo kompetentny w tej dziedzinie i stał się źródłem wiedzy w

¹⁵⁶ al-Dżazira, Mezopotamia Górna, kraina naturalna w południowo-zachodniej Azji, północno-zachodniej części Mezopotamii, na pograniczu Iraku i Syrii. Od północy ograniczona łańcuchem gór Taurus, na południowym zachodzie przechodzi w Pustynię Syryjską, na południowym wschodzie opada ku Nizinie Mezopotamskiej; przyp. tłum.

Chorasan. Ahmad powiedział: „Nie widziałem nikogo, kto znałby hadis az-Zuhriego od Muhammada bin Jahja oprócz az-Zuhliego”. Zmarł w miesiącu rabi al-aħħal 258 r.h.

24. ABU ZURA AR-RAZI:

Ubajdullah bin Abdul-Karim bin Jazid bin Faruch, Abu Zura ar-Razi al-Quraszi był hafizem i wybitnym uczonym hadisem. Był również zaliczany do imamów *al-Dżarh lat-Tadil*. Muslim, at-Tirmizi, an-Nasai, Ibn Madża i inni przekazali od niego hadisy. Az-Zahabi powiedział: „Wielu usłyszało od niego hadisy w al-Haramajn, Iraku, asz-Szam, al-Dżazira, Chorasan i Egipcie”. Był również podziwiany za zdolność zapamiętywania, inteligencję, pobożność, szczerłość, wiedzę i dobre jej zastosowanie. Abu Zura ar-Razi zmarł pod koniec 264 r.h. w wieku 64 lat.

25. IBN AS-SAKAN:

Abu Ali Said bin as-Sakan al-Baghdadi urodził się w 294 r.h. Był słynnym hafizem i autorytatywnym imamem. Przywiązywał wielką wagę do nauki hadisów, zbierał i pisał książki o hadisach, stąd jego wielka sława w tej dziedzinie. Ibn as-Sakan zmarł w 353 r.h.

26. SAID BIN MANSUR:

Said bin Mansur bin Szuba al-Marżazi lub at-Taliqani, a potem al-Balchi, żył niedaleko Mekki. Był autorem książki *„As-Sunan”*. Imam Ahmad bin Hanbal niezmiernie go wychwalał. Harb al-Charmani powiedział: „On (Said) podyktował mi około dziesięć tysięcy hadisów z pamięci”. Said bin Mansur zmarł w Mekce w miesiącu ramadan 277 r.h. mając ponad 90 lat.

27. ASZ-SZAFII:

Abu Abdullah, Muhammad bin Idris bin al-Abbas bin Usman bin Szafii bin as-Saib bin Ubajd bin Abd Jazid bin Haszim bin Abdul-Muttalib bin Abd Manaf al-Quraszi al-Makki urodził się w 150 r.h. w Gazie i jeszcze jako niemowlę zabrano go do Mekki. Żył w Egipcie, gdzie zmarł w 204 r.h. Uważany był za jedną z najbardziej uczonych postaci muzułmańskiej ummy, jedyne w swoim rodzaju, uczonego i twórcę nauki *Usul al-Fiqh* (fundamenty prawoznastwa). Jego dziadek, Szafii był Towarzyszem, który poznał Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), będąc dorastającym chłopcem. Księga imama asz-Szafii – *„Ar-Risala”* – na temat *Usul al-Fiqh* została przetłumaczona na angielski (Islamic Texts Society - UK, 1961) i jest dostępna.

28. IBN ABI SZAJBA:

Abu Bakr Abdullah bin Muhammad bin Abi Szaiba Ibrahim bin Usman bin Hałasi al-Ansi był wyjątkowym hafizem, autorem *„Al-Musnad ħal-Musannaf”* i innych książek. Był liderem w wiedzy z zakresu hadisu, a Abu Zura, al-Buchari, Muslim, Abu Daud i Chalaf przekazali od niego hadisy. Abu Bakr zmarł w miesiącu muharram 235 r.h.

29. AT-TABARANI:

Abul-Qasim, Sulajman bin Ahmad bin Ajub bin Mutair al-Lachmi at-Tabarani urodził się w 260 r.h. w mieście Tabarija, w asz-Szam. Był autorytatywnym imamem i przekazał hadisy od ponad tysiąca uczonych. Opuścił asz-Szam, by zdobywać wiedzę z dziedziny hadisu i w tym celu podróżował trzydzieści trzy lata. Był autorem wielu interesujących i zabawnych książek, m.in. *„Al-Mudżam al-Kabir”*, *„Al-Mudżam al-Aħsat”* i *„Al-Mudżam as-Sagħir”*. At-Tabarani żył w Asfahanie¹⁵⁷ i tam zmarł 27-ego dnia zul-qaða 360 r.h.

¹⁵⁷ miasto na terenie dzisiejszego Iranu, położone między Teheranem a Szirazem

30. AT-TAHAŁI:

Abu Dżafar, Ahmad bin Muhammad Salama bin Salama al-Azdi al-Misri at-Tahałi al-Hanafi urodził się w 228 lub 227 r.h. Jego przydomek pochodzi od pewnej egipskiej wioski zwanej Taha. Był zwolennikiem mazhabu szafiickiego (szafiickiej szkoły prawa) i uczniem al-Muzniego, aż ten, któregoś dnia powiedział mu: „Na Allaha, nigdy do niczego nie dojdiesz”. At-Tahałi rozgniewał się, przeniósł się do Abu Imran al-Hanafi i nie tylko stał się zwolennikiem mazhabu hanafickiego, lecz również zapalonym w argumentowaniu mazhabu hanafi poprzez wzmocnianie przekazów, powoływanie się na hadisy uznane za słabe przez innych jako dowody przemawiające za jego szkołą. Al-Bajhaqi powiedział również, że uznawał za słabe hadisy niekorzystne dla jego mazhabu za pomocą metod niepochwanych przez uczonych hadisu. Między jego słynnymi książkami jest „*Szarh Maani al-Asar*”. At-Tahałi zmarł na początku zul-qada, 321 r.h.

31. IBN ABDUL-BARR:

Abu Umar, Jusuf bin Abdullah bin Muhammad bin Abdul-Barr bin Asim an-Namari al-Qurtubi urodził się w miesiącu rabi as-sani, 368 r.h. Był słynnym uczonym imamem, szejchem al-islam i hafizem Maghrebu¹⁵⁸. Uznany za mistrza swych czasów w zapamiętywaniu i wiernym oddawaniu hadisów. Posiadał również wykształcenie z dziedziny genealogii i historii. Ibn Hazm powiedział: „Nie umiem mówić o wiedzy z dziedziny hadisu jak Abdul-Barr, więc jak mogę to uczynić lepiej od niego?” Był autorem wielu książek, najsłynniejsza z nich to „*Al-Istiab*”. Ibn Abdul-Barr zmarł w piątek w rabi as-sani 463 r. h., w wieku 95 lat.

32. ABDUL-HAQ BIN ABDUR-RAHMAN:

Abu Muhammad, Abdul-Haq bin Abdur-Rahman bin Abdullah bin Husajn bin Said al-Azdi al-Iszbili urodzony w 510 r.h. Był hafizem i autorytetem w dziedzinie hadisu. Mieszkał w Bidżaja w Hiszpanii, gdzie szerzył swą wiedzę i pisał książki. Był znanym i wybitnym uczonym, mianowanym kaznodzieją miasta Bidżaja. Był faqihem i uczonym w metodologii hadisu, słabych hadisów i historii przekazicieli hadisów. Opisywano go jako osobę cnotliwą, pobożną i ściśle podążającą za Sunną. Interesował się również sztuką i recytował poezje. Abdul-Haq zmarł w Bidżaja, w rabi as-sani 581 r.h.

33. ABDUR-RAZZAQ BIN HUMAM:

Abu Bakr, Abdur-Razzaq bin Humam bin Nafi al-Himjari, as-Sanani uważany był za jedną z „twierdzy” wiedzy. Ahmad, Ishaq, Ibn Main i az-Zuhli przekazali od niego hadisy. Na starość osłepł. Zmarł w 211 r.h. w wieku 85 lat.

34. IBN ADI:

Abu Ahmad, Abdullah bin Adi al-Dżurdżani urodzony w 279 r.h. był słynny imamem, znamienitym hafizem i jednym z wybitnych uczonych. Nosił również przydomek Ibn al-Qisar. Ibn Adi zmarł w dżumada al-achir 365 r.h.

35. AL-AQLI:

Abu Dżafar, Muhammad bin Amr bin Musa bin Hamad al-Aqili był hafizem, imamem i autorem „*Kitab ad-Duafa al-Kabir*”. Był słynnym uczonym i autorem wielu książek. Żył w al-Haramajn i zmarł w 322 r.h.

36. ALI BIN AL-MADINI:

Abul-Hasan, Ali bin Abdullah bin Dżafar bin Nadżih as-Sadi, al-Madini urodził się w 161 r.h. Został uznany za najbardziej uczoną osobę odnośnie hadisów Proroka (pokój i błogosławieństwo Allaha z nim), a w związku z tym al-Buchari powiedział: „Nigdy przed nikim siebie nie umniejszałem oprócz Alego al-Madini”.

¹⁵⁸ kraje muzułmańskie w północno-zachodniej Afryce: Maroko, Algieria i Tunezja; przyp. tłum.

Był uznany za imama *al-Dżarh lat-Tadil*, hafiza swego czasu i przykładem *Ahl al-Hadis* (uczonych hadisu). Ali al-Madini zmarł w Samirze (obecnie Irak), w miejscu zwanym Katibata al-Qaqa w 234 r.h.

37. IBN AL-QATTAN:

Abul-Hasan, Ali bin Muhammad bin Abdul-Malik al-Fasi urodził się w Kordobie (Hiszpania), w 562 r.h. i żył w Fezie (Maroko). Był hafizem, imamem i uczoneym w krytyce metodologii hadisu. Ponadto, miał większą wiedzę w zakresie metodologii hadisu, opanowaniu imion i historii przekazicieli hadisów niż ktokolwiek inny za jego czasów. Autorem wielu książek. Zmarł w miesiącu rabi al-aħħal 628 r.h.

38. IMAM MALIK:

Abu Abdullah, Malik bin Anas bin Malik bin Abu Amir al-Asbahi (Zi Asbah, jego dziewiąty przodek, pochodził z jednego z najszlachetniejszych plemion Jemenu) urodził się w 93 lub 94 r.h. Był imamem *Dar al-Hidżra* (Medyny), Faqihem Ummy i przywódcą *Ahl al-Hadis*. Nauki pobrał u ponad dziewięciuset nauczycieli i sam nauczył wielu ludzi, m.in. imama asz-Szafii. „*Muħħata*” imama Malika została przetłumaczona na angielski.

39. IBN MANDA:

Abu Abdullah, Muhammad bin Ishaq bin Muhammad bin Jahja bin Manda urodził się w 310 r.h. Był hafizem, imamem i podróżnikiem. Był również jednym ze znamienitych uczonych i opanował wiele hadisów. Mówi się, że podróżował przez cały ówczesny muzułmański świat i powrócił z około czterdziestoma ładunkami książek, a liczba jego nauczycieli wynosiła tysiąc siedemset. Ibn Manda zmarł w zul-hidżdża 395 r.h.

40. AL-ASFHANI:

Ahmad bin Abdullah bin Ahmad bin Ishaq bin Musa bin Mahran al-Asfahani urodził się w radżab 334 r.h. Był jednym z wybitnych muħħaddisów i wielkich hafizów. Nauki pobierał u słynnych uczonych, a on sam nauczył wielu innych prawych uczonych. Był autorem wielu książek, m.in. „*Mustachradż ala al-Buchari*”, „*Mustachradż ala al-Muslim*” i „*Hulijat-ul-Aħħija*” – jedna z najlepszych książek. Mówi się, że kiedy zabrał ją do Niszapur, sprzedał ją za czterysta dinarów. Al-Asfahani zmarł w miesiącu safar lub 20 dnia muħħarram 430 r.h. w Asfahan.

41. ABU JALA:

Al-Hafiz Ahmad bin Ali bin al-Musanna bin Jahja bin Isa bin Hilal at-Tamimi urodził się w miesiącu szaħħal 210 r.h. Napisał „*Al-Musnad al-Kabir*” i został uznany za muħħaddisa al-Dżaziry. Był prawdomówny, godny zaufania, tolerancyjny i religijny. As-Samani powiedział: „Słyszałem, jak Ismail bin Muhammad bin al-Fadl al-Hafiz powiedział: „Przeczytałem „*Musnad*” al-Adaniego, „*Musnad*” Ibn Maniego i inne musnady, które są jak rzeki, ale „*Musnad*” Abu Jali jest jak morze, do którego spływają wszystkie rzeki”. Abu Jala zmarł w 307 r.h.